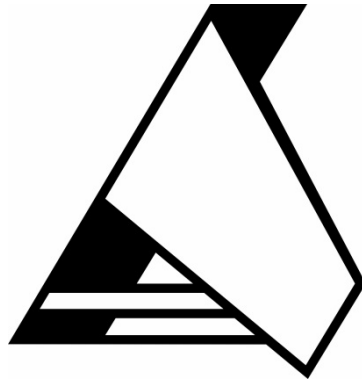

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ

ФАКУЛЬТЕТ АРХІТЕКТУРИ
Кафедра архітектурного проектування

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до проектування об'єктів
САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ
в навчальному проектуванні
на основі концептуального й архітектонічного аналізу

Спеціальність	G17 «Архітектура та містобудування»
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський); другий (магістерський)

НАОМА
Київ-2026

УДК 726:72.012(076)

М54

Методичні рекомендації до проектування об'єктів сакральної архітектури в навчальному проектуванні для студентів факультету архітектури спеціальності G17 «Архітектура та містобудування» першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти / НАОМА, факультет архітектури, кафедра архітектурного проектування; укладачі: Г. І. Олійник, Л. П. Скорик. – Київ : НАОМА, 2026. – 70 с.

Укладачі:

Г.І. Олійник – ст. викладач кафедри архітектурного проектування Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури;

Л.П. Скорик – ст. викладач кафедри архітектурного проектування Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури;

Рецензенти:

А.М. Давидов – кандидат архітектури, доцент

О.С. Боборикін – кандидат архітектури, ст. викладач

Схвалено рішенням кафедри архітектурного проектування НАОМА (протокол № 00 від 00.00.2026 р.). В.о. завідувача кафедри, доктор філософії з архітектури, ст. викладач О.О. Гірний.

Рекомендовано до друку радою факультету архітектури Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (протокол засідання No 00 від 00.00.2026р.)

УДК 726:72.012(076)

М54

©НАОМА, 2026

© Олійник Г. І., Скорик Л. П. 2026

Анотація. Методичні рекомендації присвячено проєктуванню об'єктів сакральної архітектури в навчальному архітектурному проєктуванні. Видання розкриває сакральну архітектуру як просторово-духовний феномен, що поєднує архітектоніку, символіку, літургійний зміст, контекст, світло, пропорції, матеріал і тектоніку. Особливу увагу приділено концептуальному та архітектонічному аналізу сакрального простору, типологічним моделям сучасних сакральних об'єктів, практичним орієнтирам проєктування малих сакральних форм, храмів у структурі поселення та сакральних просторів у складі багатофункціональних комплексів. Рекомендації спрямовані на формування у студентів цілісного професійного мислення, відповідального ставлення до сакральної тематики та здатності працювати з простором як носієм культурних, духовних і архітектурних смислів. / **Abstract.** The methodological recommendations are devoted to the design of sacred architecture objects within educational architectural design. The publication presents sacred architecture as a spatial and spiritual phenomenon that integrates architectonics, symbolism, liturgical meaning, context, light, proportions, material, and tectonics. Particular attention is paid to the conceptual and architectonic analysis of sacred space, typological models of contemporary sacred objects, and practical guidelines for designing small sacred forms, churches within settlement structures, and sacred spaces as part of multifunctional complexes. The recommendations are aimed at developing students' holistic professional thinking, a responsible attitude toward sacred themes, and the ability to work with space as a carrier of cultural, spiritual, and architectural meanings.

Ключові слова: сакральна архітектура, навчальне проєктування, архітектонічний аналіз, сакральний простір, храмова архітектура, світло, пропорції, тектоніка. / **Keywords:** sacred architecture, educational design, architectonic analysis, sacred space, church architecture, light, proportions, tectonics.

ЗМІСТ

	ВСТУП Призначення та методологічні засади методичних рекомендацій	3
I.	КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ в навчальному проектуванні	
	1.1. Сакральна архітектура як просторово-духовний феномен	4
	1.2. Архітектура сакрального простору: форма, зміст, символ	7
	1.3. Архітектонічна естетика сакрального простору	9
	1.4. Контекст, традиція та сучасність у сакральному проектуванні	11
II.	АНАЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ сакрального простору	
	2.1. Просторово-композиційна організація сакральних об'єктів	14
	2.2. Світло як формотворчий і смислотворчий чинник	17
	2.3. Пропорції та масштаб у сакральній архітектурі	19
	2.4. Матеріал і тектоніка сакрального простору	22
	2.5. Типологічні моделі сучасних сакральних об'єктів	25
III.	ПРАКТИЧНІ ОРІЄНТИРИ в навчальному проектуванні	
	3.1. Проектування малої сакральної форми (каплички)	28
	3.2. Інтеграція сакрального об'єкта в структуру поселення та житлових утворень	30
	3.3. Сакральний об'єкт у складі багатофункціонального комплексу	33
	3.4. Типові помилки та методичні застереження у навчальному проектуванні сакральних об'єктів	36
IV.	ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ з теми сакральної архітектури	39
V.	РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ	41
VI.	ВИСНОВКИ Про формування професійного мислення архітектора у роботі з сакральним простором	43
	ДОДАТКИ	45

ВСТУП

Сакральна архітектура посідає особливе місце в системі архітектурної культури, оскільки поєднує просторово-конструктивні, художньо-образні та духовно-сміслові виміри. На відміну від більшості типів будівель і споруд, сакральні об'єкти не зводяться лише до функціонального чи композиційного вирішення, а виступають формою просторової репрезентації віри, культурної пам'яті та світоглядних уявлень спільноти. Робота з таким простором вимагає від архітектора особливої професійної чутливості, етичної відповідальності та цілісного мислення.

У межах даних методичних рекомендацій поняття *сакральної архітектури* використовується у *вузькому професійному значенні* – як архітектура християнського храму, безпосередньо пов'язана з літургійною практикою та богословською структурою простору. Хоча у ширшому культурологічному розумінні сакральна архітектура охоплює також меморіальні комплекси, кладовища, каплиці, місця пам'яті та інші простори ритуального або символічного зосередження, їхній аналіз виходить за межі даного видання. Така свідома фокусування зумовлена специфікою навчального архітектурного проектування, у якому храмовий простір постає як складна архітектонічна, символічна та літургійна система.

У навчальному архітектурному проектуванні сакральна тематика часто подається фрагментарно – у вигляді окремих завдань або індивідуальних ініціатив студентів – і в переважній більшості випадків не має системного методичного супроводу. Водночас сучасний освітній процес потребує не лише засвоєння типологічних схем і формальних прийомів, а й формування здатності осмислювати архітектуру як складне культурне та духовне явище. У цьому контексті актуалізується потреба в методичних рекомендаціях, що

поєднують концептуальне розуміння сакральної архітектури з аналітичними інструментами та практичними орієнтирами навчального проєктування.

Запропоновані методичні рекомендації спрямовані на формування у студентів-архітекторів цілісного уявлення про храмову архітектуру як просторово-духовний феномен, у якому архітектоніка, світло, пропорції, матеріал і контекст взаємодіють у створенні осмисленого сакрального середовища. Методологічною основою видання є концептуальний та архітектонічний аналіз сакрального простору, що дозволяє розглядати храм не як ізольований об'єкт, а як просторову подію, пов'язану з місцем, традицією та сучасною культурною ситуацією.

Методичні рекомендації призначені для використання в навчальному архітектурному проєктуванні різного рівня складності – від проєктування малих сакральних форм до інтеграції храмових об'єктів у структуру поселень і багатофункціональних комплексів. Видання покликане сприяти формуванню професійного мислення архітектора, здатного відповідально, свідомо й концептуально працювати з сакральним простором у сучасних умовах.

I. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ в навчальному проєктуванні

1.1. Сакральна архітектура як просторово-духовний феномен

Сакральна архітектура належить до тих сфер архітектурної діяльності, у яких простір набуває особливого смислового навантаження, виходячи за межі утилітарного чи суто функціонального призначення. Її формування зумовлене не лише потребою організації релігійного обряду, а насамперед прагненням людини та спільноти до просторового вираження досвіду священного. Саме тому сакральні об'єкти впродовж історії культури виступали не просто архітектурними спорудами, а матеріалізованими

моделями світу, в яких відображалися уявлення про порядок буття, ієрархію цінностей та зв'язок людини з трансцендентним.

На відміну від більшості типів громадських або житлових будівель, сакральна архітектура не зводиться до набору функціональних приміщень чи конструктивних рішень. Храм, капличка або інший сакральний об'єкт постає як просторово-духовний феномен, у якому архітектурна форма стає носієм смислів, символів і колективної пам'яті. Простір у цьому випадку не є нейтральною оболонкою, а активно впливає на сприйняття, поведінку та внутрішній стан людини, формуючи атмосферу зосередження, тиші, молитви або внутрішнього діалогу.

Важливою ознакою сакральної архітектури є її здатність відокремлювати сакральне від повсякденного, не ізолюючи людину від світу, а відкриваючи можливість іншого, поглибленого способу його переживання. Це досягається не лише через символічні образи, а передусім завдяки просторовій організації: ієрархії об'ємів, напрямкам руху, ритму конструкцій, співвідношенню світла і тіні, масштабу та пропорціям. У сакральному просторі архітектурні засоби формують особливу внутрішню логіку, що відрізняє його від світських типів архітектури.

Сакральний простір має характер події, яка актуалізується не лише через фізичну присутність об'єкта, а через дію – молитву, богослужіння, процесію, спільне перебування людей (рис. 1).

Рисунок 1.

Інакше кажучи, архітектура храму набуває повного сакрального змісту лише у взаємодії з людиною та ритуальною практикою. У цьому сенсі вона стає активним учасником ритуалу, задаючи сценарії руху, зосередження та взаємодії. Саме тому сакральна архітектура вимагає від архітектора особливої уваги до просторової драматургії та послідовності сприйняття.

Суттєвим аспектом сакральної архітектури є її зв'язок із культурною традицією та історичною пам'яттю. У різні епохи сакральні споруди відображали домінуючі світоглядні засади суспільства, трансливали уявлення про красу, гармонію та порядок. Водночас сакральна архітектура ніколи не була застиглою формою: вона постійно змінювалася, адаптуючись до нових соціальних, культурних і технологічних умов. Для сучасного архітектора принципово важливо усвідомлювати цю динаміку, уникаючи механічного копіювання історичних форм і шукаючи адекватні сучасності просторові рішення.

У навчальному архітектурному проєктуванні звернення до сакральної тематики має особливе педагогічне значення. Робота з сакральним простором вимагає цілісного мислення та здатності поєднувати форму, конструкцію, матеріал і символ у єдину архітектонічну систему. Вона сприяє усвідомленню архітектури як культурного й духовного процесу, а не лише як формальної проєктної задачі.

Таким чином, сакральна архітектура в контексті навчального проєктування постає не лише як окремий тип завдання, а як важливий інструмент формування професійної свідомості майбутнього архітектора. Усвідомлення сакрального об'єкта як просторово-духовного феномена дозволяє студентам глибше зрозуміти природу архітектури загалом і відповідальніше ставитися до ролі архітектора у формуванні середовища, що впливає на людину не лише фізично, а й духовно.

1.2. Архітектура сакрального простору: форма, зміст, символ

Архітектура сакрального простору формується на перетині трьох взаємопов'язаних складових – форми, змісту та символу, які в сакральній архітектурі не можуть розглядатися ізольовано. На відміну від світських типів будівель, де архітектурна форма часто визначається функціональною доцільністю або конструктивною логікою, у сакральному просторі вона набуває глибшого смислового навантаження, стаючи засобом вираження духовного змісту та світоглядних уявлень спільноти.

Форма в сакральній архітектурі не зводиться до зовнішнього образу чи стилістичного вирішення. Вона постає як просторово-структурна організація, що формує рух, зосередження, спосіб сприйняття та взаємодію людини з простором. Планувальна схема, об'ємно-просторова композиція, висотні акценти, ритм конструкцій і пропорційні співвідношення створюють внутрішню логіку сакрального простору, спрямовуючи людину від повсякденного до зосередженого, від зовнішнього до внутрішнього. У цьому сенсі форма стає не лише візуальним чинником, а активним інструментом духовного налаштування.

Зміст сакрального простору пов'язаний із його призначенням, ритуальною функцією та духовним сенсом. Він формується через взаємодію архітектури з літургійною практикою, традицією та культурним контекстом. У сакральній архітектурі зміст не завжди є прямо артикульованим або вербально зчитуваним; часто він проявляється опосередковано – через атмосферу простору, співвідношення світла і тіні, масштаб, матеріальність і акустичні властивості. Для архітектора принципово важливо усвідомлювати, що зміст сакрального простору не «додається» до форми, а закладається в неї з початкових етапів проектування.

Особливу роль у сакральній архітектурі відіграє символ. На відміну від декоративних чи іконографічних елементів, символ у сакральному просторі є передусім просторовою категорією. Він може виявлятися через орієнтацію будівлі, осьову композицію, вертикальну спрямованість, домінування

світлового центру або ритмічну послідовність просторів. Символічність сакральної архітектури полягає не в прямому зображенні, а в здатності архітектурних засобів викликати асоціативні, емоційні та духовні переживання.

У цьому контексті символ у сакральному просторі не є однозначним знаком, а радше відкритою смисловою структурою, що допускає інтерпретацію. Саме така багатозначність дозволяє сакральній архітектурі залишатися актуальною в різні історичні періоди, не втрачаючи свого глибинного змісту. Для навчального архітектурного проектування це має принципове значення, оскільки дає змогу уникнути буквального копіювання історичних форм і зосередитися на осмисленні символічної логіки простору.

Взаємозв'язок форми, змісту та символу формує архітектонічну цілісність сакрального простору. Порушення цього зв'язку – наприклад, формальне використання символів без просторового підґрунтя або декоративне цитування традиційних елементів – призводить до втрати сакрального характеру архітектури. Саме тому в навчальному проектуванні важливо формувати у студентів здатність мислити сакральний простір системно, розглядаючи кожне архітектурне рішення як частину єдиного смислового цілого (табл. 1).

У контексті сакральної архітектури форма розглядається не як статичний образ або зовнішня оболонка, а як *процес просторового переживання*, що розгортається у часі. Вона включає рух людини крізь простір, послідовність входів і переходів, зміну масштабів, світлових станів та рівнів зосередженості. Саме тому в навчальному проектуванні принципово важливо осмислювати форму як динамічну просторову структуру, а не лише як візуальний силует чи стилістичний мотив.

Для майбутнього архітектора робота з категоріями форми, змісту та символу є не завершеним знанням, а постійною практикою осмислення простору. Саме в цій взаємодії формується здатність проектувати сакральну

архітектуру як носій глибинних культурних і духовних смислів, а не як формальну типологію.

Таблиця 1. **Взаємозв'язок форми, змісту та символу в архітектурі сакрального простору**

Категорія	Прояв у сакральному просторі	Архітектурні засоби	Типові помилки студентів	Методичний акцент
Форма	Просторова організація, що спрямовує сприйняття і рух	План, об'єм, пропорції, ритм, висотні акценти	Формалізм, копіювання стилю без просторової логіки	Осмислення форми як процесу, а не образу
Зміст	Ритуальна, духовна та культурна функція простору	Світло, масштаб, матеріал, акустика	«Декларативний» зміст, не підтриманий простором	Закладення змісту на ранніх етапах проєктування
Символ	Смислова багатозначність, асоціативність	Орієнтація, вісь, центр, світлова драматургія	Буквальність, ілюстративність символів	Робота з символом як просторовою категорією

1.3. Архітектонічна естетика сакрального простору

Архітектонічна естетика сакрального простору є ключовою категорією для розуміння специфіки сакральної архітектури, оскільки поєднує просторову організацію, конструктивну логіку, матеріальність і художній образ у єдину смислову цілісність. На відміну від формальної або декоративної естетики, архітектонічна естетика ґрунтується на внутрішній узгодженості всіх елементів архітектурного твору та їх відповідності духовному змісту сакрального простору.

У сакральній архітектурі естетика не зводиться до зовнішньої виразності чи візуального ефекту. Вона проявляється насамперед у цілісності архітектоніки – гармонійному поєднанні форми, конструкції та матеріалу, які разом формують простір особливого емоційного й духовного впливу. Саме архітектонічна узгодженість визначає здатність сакрального середовища

викликати відчуття піднесеності, зосередженості та внутрішнього спокою незалежно від масштабу чи стилістичної приналежності об'єкта.

Архітектонічна естетика сакрального простору тісно пов'язана з його просторовою ієрархією. Послідовність входу, перехідних зон, основного об'єму та сакрального центру формує ритм сприйняття, у якому кожен елемент має своє місце й значення. У такій структурі відсутні випадкові або суто декоративні рішення: кожен просторовий акцент, кожна пауза чи злам перспективи працюють на створення цілісного образу. Для студента-архітектора важливо навчитися розпізнавати цю ієрархію як внутрішню логіку сакрального середовища.

Особливу роль в архітектонічній естетиці сакрального простору відіграють співвідношення маси та порожнечі, світла і тіні, замкненості та відкритості, руху та паузи. Саме через ці протиставлення формується напруження і рівновага простору, його емоційне «звучання» та духовна насиченість. У сакральній архітектурі порожнеча не є відсутністю форми, а набуває активного значення, стаючи простором внутрішнього зосередження та тиші. Водночас масивність конструкцій і стін може виконувати роль опори, межі та захисту, підсилюючи відчуття стабільності й впорядкованості.

Архітектонічна естетика сакрального простору безпосередньо пов'язана з конструктивною логікою будівлі, яка стає складовою її художнього образу. Взаємодія несучих елементів, перекриттів, склепінь або каркасних систем визначає не лише технічну, а й естетичну структуру простору, формуючи його внутрішню впорядкованість і виразність. У сакральній архітектурі особливої ваги набуває відповідність конструктивної системи духовному змісту об'єкта, що забезпечує цілісність архітектурного рішення та унеможливорює випадкові або формальні ефекти.

Матеріал у сакральному просторі також є важливою складовою архітектонічної естетики. Його фактура, колір, тактильні властивості та взаємодія зі світлом безпосередньо впливають на сприйняття простору. Матеріал у сакральній архітектурі поєднує конструктивні, художні та

сміслові характеристики, через які формується характер середовища – аскетичний, урочистий, зосереджений або піднесений. Саме тому вибір матеріалів у сакральному проектуванні потребує особливої уважності й усвідомленості.

У навчальному архітектурному проектуванні поняття архітектонічної естетики сакрального простору має важливе педагогічне значення. Воно дозволяє студентам перейти від поверхневого сприйняття архітектури як набору формальних ознак до глибшого розуміння простору як цілісної системи взаємопов'язаних елементів. Робота з архітектонікою сакрального простору формує здатність мислити простір системно, враховуючи як матеріальні, так і нематеріальні аспекти архітектури.

Архітектонічна естетика сакрального простору, таким чином, виявляє внутрішню логіку архітектури як цілісної системи. Саме ця логіка стає підґрунтям для подальшого розгляду контексту, традиції та сучасності як чинників, що визначають конкретні проєктні рішення.

1.4. Контекст, традиція та сучасність у сакральному проектуванні

Проектування сакральних об'єктів завжди здійснюється в конкретному просторовому, культурному та історичному контексті, який істотно впливає на архітектурне рішення. На відміну від універсальних типів будівель, сакральна архітектура є особливо чутливою до місця, оскільки безпосередньо пов'язана з колективною пам'яттю, локальною традицією та духовними практиками спільноти (рис. 2). Усвідомлення контексту є необхідною передумовою формування цілісного сакрального простору, здатного органічно взаємодіяти з оточенням і водночас зберігати власну смислову автономію.

Просторовий контекст охоплює не лише фізичне розташування сакрального об'єкта, а й характер навколишньої забудови, рельєф, ландшафт, масштаб середовища та систему візуальних зв'язків. У структурі поселення

або міста сакральна споруда традиційно виконує роль просторової домінанти, акценту або смислового центру, навколо якого формується система громадських просторів. Водночас у сучасних умовах сакральні об'єкти дедалі частіше інтегруються в житлові чи багатофункціональні середовища більш стримано, зберігаючи внутрішню зосередженість і не втрачаючи сакрального характеру. Для архітектора важливо знайти баланс між відкритістю сакрального простору до міського середовища та необхідною мірою відокремленості.

Традиція є ще одним ключовим виміром контексту сакрального проектування. Вона охоплює не лише історично сформовані типології та образи, а й глибинні просторові принципи, що передавалися впродовж століть. У сакральній архітектурі традиція проявляється через орієнтацію простору, ієрархію об'ємів, символічну організацію плану, використання світла та матеріалів. Водночас традиція не є застиглою системою: вона постійно переосмислюється та адаптується до нових культурних, соціальних і просторових умов.

Рисунок 2.

У навчальному архітектурному проєктуванні особливо важливо розрізняти осмислення традиції та її формальне наслідування. Механічне відтворення історичних форм або стилістичних елементів без розуміння їхнього смислового й просторового підґрунтя призводить до втрати автентичності сакрального простору. Натомість уважне вивчення традиційних принципів дозволяє студентам виявити внутрішню логіку сакральної архітектури та творчо застосувати її в сучасному проєктному контексті.

Сучасність у сакральному проєктуванні пов'язана з появою нових просторових сценаріїв, матеріалів, конструктивних систем і змінами у способі сприйняття простору людиною. Сучасна сакральна архітектура дедалі частіше відмовляється від надмірної декорації, звертаючись до лаконічних форм, стриманої матеріальності та роботи зі світлом як одним із головних виразних засобів. Такі підходи не заперечують традицію, а відкривають можливість її актуалізації в умовах сьогодення.

Важливим завданням архітектора є інтеграція сакрального об'єкта в сучасне культурне середовище без втрати його духовної сутності. Це передбачає уважне ставлення до масштабу, пропорцій, матеріалів і способів взаємодії з людиною. Сакральний простір має бути зрозумілим сучасному користувачеві, водночас зберігаючи глибину та багатозначність, притаманні сакральній архітектурі.

У навчальному проєктуванні розгляд контексту, традиції та сучасності дозволяє студентам усвідомити сакральну архітектуру як живий, динамічний процес, а не як набір канонічних рішень. Робота з цими категоріями формує здатність аналізувати середовище, критично осмислювати історичну спадщину та відповідально застосовувати сучасні архітектурні засоби. Саме такий підхід сприяє формуванню професійного мислення, у якому сакральне проєктування постає як усвідомлений діалог між місцем, часом і людиною.

II. АНАЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ САКРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

2.1. Просторово-композиційна організація сакральних об'єктів

Просторово-композиційна організація є однією з ключових складових формування сакрального об'єкта, оскільки саме через неї архітектура структурує рух, зосередження та спосіб перебування людини у сакральному просторі. На відміну від світських типів будівель, де композиція часто підпорядковується функціональним сценаріям або економічним чинникам, у сакральній архітектурі просторово-композиційне рішення безпосередньо пов'язане зі смисловою та духовною логікою простору.

Композиція сакрального об'єкта формується як система взаємопов'язаних просторів, що мають різний ступінь сакральності та різне функціональне навантаження. Вхідна зона, перехідні простори, основний об'єм і сакральний центр утворюють послідовність, у якій архітектура поступово переводить людину від зовнішнього, повсякденного середовища до внутрішнього простору зосередження. Така послідовність закладає ритм руху й пауз, зміну масштабів і візуальних акцентів, що безпосередньо впливають на сприйняття простору та внутрішній стан людини.

Важливою характеристикою просторово-композиційної організації сакральних об'єктів є ієрархія просторів. Основний сакральний простір, як правило, займає домінуюче положення в композиції, що підкреслюється його масштабом, висотою, світловим вирішенням або центральним розташуванням. Допоміжні приміщення та простори групуються навколо нього, формуючи впорядковану систему, у якій кожен елемент має чітко визначене місце та роль. Для навчального проектування принцип ієрархії є особливо важливим, оскільки допомагає уникнути хаотичної або рівнозначної організації простору.

Просторово-композиційна організація сакральних об'єктів тісно пов'язана з поняттям осі та напрямку. Осьова композиція, характерна для багатьох традиційних сакральних споруд, формує чітку орієнтацію руху та

погляду, підсилюючи відчуття спрямованості до сакрального центру. Водночас сучасна сакральна архітектура може використовувати більш вільні композиційні схеми, у яких напрямок руху формується через послідовність просторів, зміну освітлення або пластичне моделювання об'ємів. У навчальному проектуванні важливо усвідомлювати, що вибір композиційної схеми має відповідати загальній ідеї сакрального простору, а не бути формальним прийомом.

Значну роль у просторово-композиційній організації відіграє масштабування простору. Перехід від нижчих, стиснутих або затемнених зон до більш відкритих, світлих і високих об'ємів підсилює відчуття піднесення та внутрішнього переходу. Таке масштабне розгортання створює архітектурну драматургію, у якій простір взаємодіє з рухом людини. Для студентів-архітекторів важливо навчитися керувати масштабом не лише як геометричною величиною, а як засобом формування емоційного й духовного досвіду.

Просторово-композиційна організація сакральних об'єктів також охоплює взаємодію внутрішнього та зовнішнього простору. Передхрамові площі, дворики, галереї або процесійні шляхи формують перехідну зону між світським і сакральним, готуючи людину до входу в основний простір. У сучасних проєктах ці зони можуть набувати різних форм – від чітко окреслених архітектурних просторів до ландшафтно інтегрованих рішень. У навчальному проєктуванні важливо розглядати сакральний об'єкт не ізольовано, а як складову ширшого просторового середовища.

Окремої уваги заслуговує питання центричності та фокусу в композиції сакрального простору. Сакральний центр може бути виражений через планувальне рішення, вертикальний акцент, світловий отвір або композиційний вузол. Важливо, щоб цей центр був чітко зчитуваним і водночас не перевантаженим формальними засобами. Для студента це означає необхідність свідомої роботи з композиційними акцентами та уникнення випадкових або надмірних домінант.

У навчальному архітектурному проєктуванні аналіз просторово-композиційної організації сакральних об'єктів є основою для подальшої роботи з іншими формотворчими чинниками – світлом, пропорціями, матеріалом і тектонікою. Усвідомлення композиційної логіки дозволяє студентам вибудовувати сакральний простір як цілісну систему, у якій кожне рішення має просторове, смислове й функціональне обґрунтування.

Просторово-композиційна організація сакральних об'єктів у навчальному проєктуванні виступає не лише технічним етапом формування плану чи об'єму, а ключовим інструментом створення осмисленого сакрального простору. Опанування цього інструменту сприяє розвитку у студентів здатності мислити архітектуру як процес формування просторової послідовності, що впливає на людину на рівні сприйняття, переживання та духовного досвіду (табл. 2).

Таблиця 2.1. Просторово-композиційні принципи сакральних об'єктів у навчальному проєктуванні

Композиційний принцип	Просторове вираження	Вплив на сприйняття	Типові помилки студентів
Просторова послідовність	Вхід – перехід – основний об'єм – сакральний центр	Формування відчуття внутрішнього переходу, зосередження	Відсутність чіткої ієрархії, «плоский» простір
Ієрархія просторів	Домінування сакрального центру	Чітке зчитування головного простору	Рівнозначність усіх приміщень
Вісь / напрямок	Лінійна або прихована композиційна вісь	Спрямованість руху та погляду	Формальна вісь без смислового навантаження
Масштабування	Зміна висоти, об'єму, світла	Архітектурна драматургія	Надмірний масштаб або його відсутність
Взаємодія внутрішнього й зовнішнього	Передхрамовий простір, перехідні зони	Підготовка до сакрального досвіду	Ізоляція об'єкта від середовища
Центричність / фокус	Планувальний або світловий центр	Концентрація уваги	Перевантаження акцентами

2.2. Світло як формотворчий і смислотворчий чинник

Світло є одним із найважливіших засобів формування сакрального простору, оскільки безпосередньо впливає на спосіб сприйняття архітектури, її об'ємно-просторову структуру та емоційно-духовну атмосферу. У сакральній архітектурі світло не обмежується функцією освітлення, а виступає активним архітектурним елементом, що структурує простір, підкреслює його ієрархію та формує смислові акценти.

Архітектурне світло виникає у взаємодії природного й штучного освітлення, прорізів, світлових ліхтарів, віконних отворів, світлових щілин і відбитих поверхонь. Саме розміщення, масштаб і напрямок світлових потоків визначають характер сакрального простору – зосереджений, урочистий, піднесений або медитативний. Для архітектора принципово важливо усвідомлювати, що світло в сакральному просторі є складовою просторової композиції, а не вторинним або допоміжним засобом.

У традиційній сакральній архітектурі світло часто використовується як інструмент ієрархізації простору. Основні сакральні зони підкреслюються більш інтенсивним або спрямованим освітленням, тоді як перехідні та допоміжні простори залишаються в напівтіні. Такий підхід формує відчуття поступового входження у сакральний центр і створює просторову драматургію, у якій світло відіграє провідну роль. У навчальному проєктуванні цей принцип допомагає студентам усвідомити, як за допомогою світла можна керувати увагою людини та її рухом у просторі.

Світло суттєво впливає і на об'ємно-просторове сприйняття сакральної архітектури. Воно може підкреслювати вертикальну спрямованість простору, розчиняти межі об'єму або, навпаки, акцентувати його замкненість. Завдяки світлу архітектура набуває динамічного характеру: протягом дня сакральний простір змінюється, відкриваючи нові візуальні та емоційні стани. Усвідомлення цієї мінливості є важливим аспектом аналізу сакральних об'єктів у навчальному процесі.

Смислотворча роль світла в сакральному просторі пов'язана з його здатністю формувати символічні та асоціативні образи. Світловий акцент може позначати сакральний центр, вівтарну зону або інший ключовий просторовий елемент без використання прямої декорації. Світло, що проникає згори, традиційно асоціюється з піднесеністю та трансцендентністю, тоді як бокове або розсіяне освітлення створює атмосферу зосередження й внутрішнього спокою. У цьому сенсі світло постає як мова архітектури, здатна передавати смисли без вербального пояснення.

У сучасній сакральній архітектурі світло часто використовується як головний формотворчий засіб. Лаконічні об'єми, стримана матеріальність і мінімізація декору компенсуються складною світловою організацією простору. Такий підхід дозволяє актуалізувати сакральний характер архітектури в сучасному культурному контексті, зберігаючи її глибинний зміст. Для студентів-архітекторів аналіз подібних рішень є особливо цінним, оскільки демонструє можливості сучасних архітектурних засобів у роботі з сакральною тематикою.

У навчальному архітектурному проектуванні робота зі світлом має розпочинатися вже на етапі формування концепції сакрального простору. Світлові сценарії доцільно розглядати паралельно з просторово-композиційним рішенням, а не як завершальний етап проекту. Аналіз напрямків світла, його інтенсивності, контрастності та взаємодії з матеріалом сприяє усвідомленню світла як повноцінного інструменту архітектурного формотворення (рис. 3).

Важливим завданням навчального процесу є розвиток у студентів здатності мислити світло просторово – прогнозувати, як воно змінюватиме сприйняття об'єму в різний час доби, як взаємодіятиме з конструкцією та матеріалом і як впливатиме на емоційний стан людини. Такий підхід формує професійну чутливість до нематеріальних чинників архітектури.

Глибока та вдумлива робота зі світлом формує у студентів чутливість до нематеріальних чинників архітектури. Світло постає не доповненням до форми, а повноцінним інструментом просторового й смислового формотворення.

Рисунок 3.

Типи світлових сценаріїв у сакральному просторі

2.3. Пропорції та масштаб у сакральній архітектурі

Пропорції та масштаб є фундаментальними інструментами формування сакрального простору, оскільки саме через них архітектура безпосередньо взаємодіє з тілесним і просторовим сприйняттям людини. На відміну від світських типів будівель, де масштаб часто визначається функціональними або нормативними вимогами, у сакральній архітектурі пропорційні співвідношення відіграють провідну роль у створенні атмосфери зосередження, піднесеності та внутрішньої тиші.

Пропорції сакрального простору формують його внутрішній ритм і впорядкованість. Співвідношення висоти й ширини об'ємів, ритм конструктивних елементів, розмір і повторюваність прорізів створюють відчуття гармонії або напруження, що безпосередньо впливає на емоційний стан людини. У сакральній архітектурі пропорції не є абстрактною

геометрією, а виступають засобом організації просторового досвіду, в якому людина інтуїтивно відчуває міру, порядок і внутрішню логіку простору.

Масштаб у сакральній архітектурі тісно пов'язаний із рухом і перебуванням людини в просторі. Перехід від менших, більш стиснутих об'ємів до просторів більшого масштабу формує відчуття поступового входження в сакральне середовище. Така масштабна гра створює архітектурну драматургію, у якій кожен просторовий етап має власне значення та сприяє внутрішньому налаштуванню людини. У навчальному проектуванні важливо усвідомлювати, що масштаб не зводиться до фізичних розмірів, а проявляється через співвідношення простору і людського тіла.

У сакральному просторі масштаб часто використовується як засіб підкреслення сакрального центру. Збільшення висоти, відкритість об'єму або зміна пропорцій у ключових зонах створюють відчуття значущості та концентрації уваги. Водночас допоміжні простори зазвичай мають стриманіший масштаб, підтримуючи загальну ієрархію композиції. Така організація дозволяє людині інтуїтивно орієнтуватися в просторі та зчитувати його структуру без додаткових пояснень.

Пропорції сакральної архітектури нерозривно пов'язані зі світлом і матеріалом. Світлові прорізи, співвідношення освітлених і затінених поверхонь, масштаб світлових плям підсилюють або пом'якшують сприйняття об'єму. Матеріал, завдяки своїй фактурі та масивності, додатково акцентує пропорційні зв'язки, роблячи простір більш відчутним і тілесно сприйманим. У навчальному аналізі важливо розглядати пропорції не ізольовано, а в тісній взаємодії з іншими формотворчими чинниками.

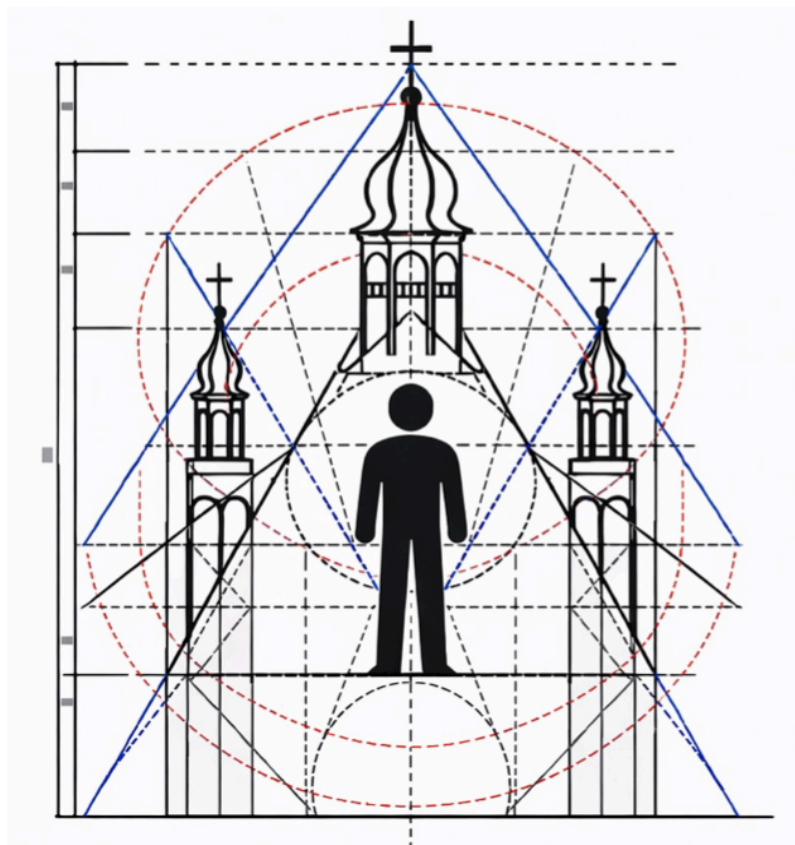
Особливе значення в сакральній архітектурі має людиномірність простору. Навіть у великих за масштабом сакральних спорудах важливо зберігати відчуття співмірності людині, що досягається через ритм елементів, членування поверхонь і продуману організацію просторових пауз. Саме людиномірність дозволяє сакральному простору залишатися доступним для

особистого переживання, не перетворюючись на абстрактну або відчужену архітектурну форму (рис. 4).

У сучасному сакральному проектуванні пропорції та масштаб часто виступають основними засобами виразності. Лаконічні форми, мінімалістичні об'єми та стримана матеріальність потребують особливо точного пропорційного налаштування, оскільки будь-яка дисгармонія стає одразу помітною. Для студентів-архітекторів робота з такими прикладами є цінним досвідом, що розвиває відчуття міри та відповідальність за просторові рішення.

Рисунок 4.

Пропорційний каркас: людина – простір – вертикаль

У навчальному архітектурному проектуванні аналіз пропорцій і масштабу сакральних об'єктів сприяє формуванню здатності мислити простір як систему співвідношень, а не як сукупність окремих форм. Такий

підхід дозволяє усвідомити, що навіть незначні зміни пропорцій можуть істотно впливати на сприйняття простору та його духовний характер.

Таким чином, пропорції та масштаб у сакральній архітектурі виступають не лише засобами геометричної організації, а й потужними інструментами формування просторового переживання. Їх свідоме використання в навчальному проєктуванні дозволяє майбутнім архітекторам створювати сакральні простори, що є гармонійними, співмірними людині та здатними впливати на глибинні рівні сприйняття.

2.4. Матеріал і тектоніка сакрального простору

Матеріал і тектоніка є визначальними складовими формування сакрального простору, оскільки саме через них архітектура набуває відчутної, тілесно сприйманої форми. У сакральній архітектурі матеріал не є нейтральною оболонкою для простору, а виступає активним чинником формування образу, атмосфери та внутрішньої логіки архітектурного рішення. Тектоніка, у свою чергу, визначає спосіб поєднання матеріалу, конструкції та простору в єдину архітектонічну систему.

Матеріальність сакрального простору впливає на сприйняття архітектури через фактуру, колір, щільність і тактильні властивості поверхонь. Камінь, цегла, дерево, бетон або скло створюють різні відчуття ваги, тепла, стійкості чи прозорості, безпосередньо формуючи емоційний і духовний настрій простору. У сакральній архітектурі матеріал зазвичай використовується стримано, з акцентом на його природні властивості, що дозволяє уникнути надмірної візуальної активності та зосередити увагу на просторовому переживанні.

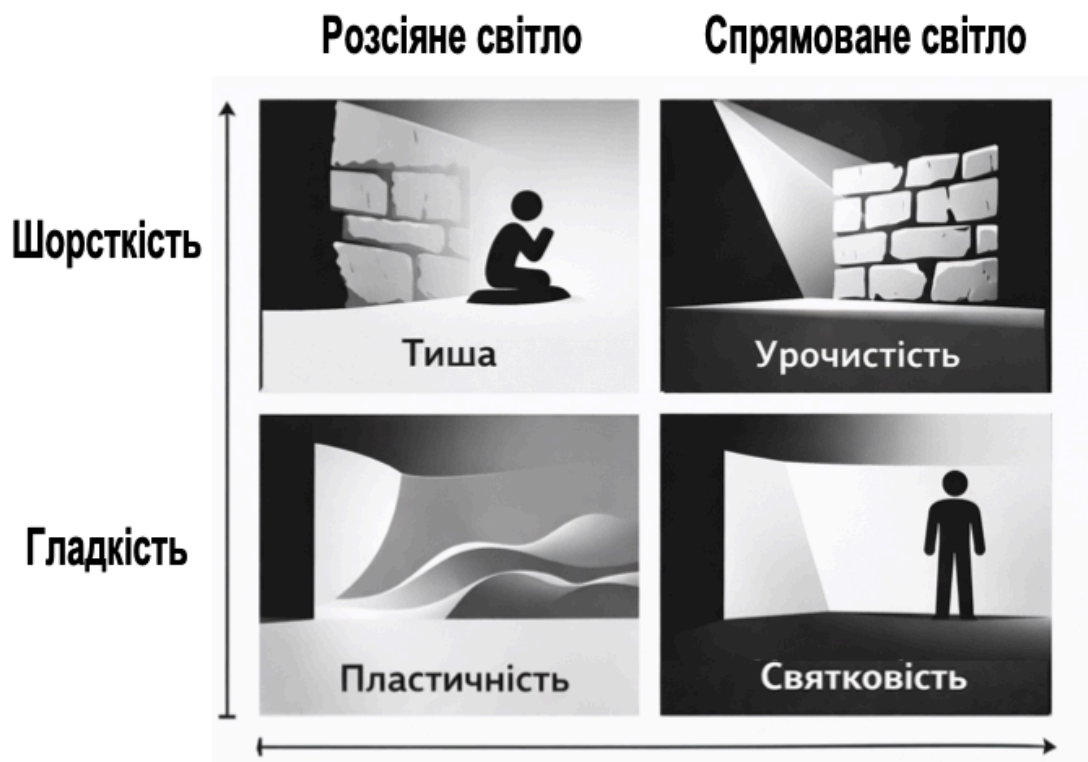
Тектоніка сакрального простору проявляється в організації несучих елементів, перекриттів, опор і огорожувальних конструкцій. Вона визначає, яким чином архітектура «працює» конструктивно, як передається навантаження та як ці процеси зчитуються в образі споруди. У сакральній архітектурі тектонічна логіка, як правило, є зрозумілою і читабельною, що

сприяє відчуттю впорядкованості, стабільності та внутрішньої цілісності простору.

Важливим аспектом формування сакрального середовища є взаємодія матеріалу і світла. Фактура поверхонь, ступінь їхньої шорсткості або гладкості, здатність відбивати чи поглинати світло істотно впливають на сприйняття об'єму. Світло, ковзаючи по матеріалу, підкреслює його структуру, ритм і масштаб, надаючи простору глибини та пластичності. У сакральному просторі ця взаємодія часто використовується для створення атмосфери тиші й зосередження, де кожен матеріальний елемент працює на формування цілісного образу (рис. 5).

Рисунок 5.

Прочитання тектоніки через матеріал та світло

Матеріал і тектоніка відіграють важливу роль у формуванні ієрархії сакрального простору. Масивні, щільні конструкції можуть підкреслювати значущість основного об'єму або сакрального центру, тоді як легші чи більш прозорі матеріальні рішення доцільні в перехідних або допоміжних зонах.

Така диференціація сприяє інтуїтивному зчитуванню просторової структури та полегшує орієнтацію людини в сакральному середовищі.

У сучасній сакральній архітектурі матеріал і тектоніка часто стають головними носіями художнього образу. Відмова від декоративного перевантаження підсилює значення конструктивної логіки, чистоти матеріалу та точності деталей. Це вимагає від архітектора високого рівня професійної культури, адже будь-яка помилка у пропорціях, з'єднаннях або обробці одразу стає помітною і впливає на цілісність простору.

У навчальному архітектурному проектуванні робота з матеріалом і тектонікою є важливим етапом формування професійного мислення. Вона дозволяє студентам перейти від абстрактного уявлення про простір до усвідомлення архітектури як матеріального процесу, в якому кожне рішення має конструктивне, естетичне й смислове підґрунтя. Аналіз сакральних об'єктів із погляду матеріальності та тектоніки допомагає зрозуміти, як архітектура впливає на людину через фізичну присутність і тілесне сприйняття.

Особливу увагу в навчальному процесі слід приділяти узгодженості матеріалу, тектоніки та просторової ідеї. Матеріал не повинен суперечити образу сакрального простору або нав'язувати випадкові асоціації, а тектонічне рішення має підтримувати загальну логіку композиції, світлового сценарію та пропорційної структури. Саме така узгодженість формує архітектонічну цілісність, що є однією з ключових ознак якісної сакральної архітектури.

Таким чином, матеріал і тектоніка сакрального простору виступають не лише технічними складовими архітектурного проєкту, а ключовими чинниками формування його художнього та духовного виміру. Їх усвідомлене використання в навчальному проектуванні сприяє розвитку у студентів відповідального ставлення до архітектурної форми, розуміння взаємозв'язку між матеріальним і нематеріальним та здатності створювати сакральні простори, що є цілісними, виразними й глибоко осмисленими.

2.5. Типологічні моделі сучасних сакральних об'єктів

Типологічний підхід у вивченні сакральної архітектури дозволяє узагальнити різноманіття просторових рішень і виявити стійкі моделі організації сакрального простору, що повторюються в різних контекстах і масштабах. У навчальному архітектурному проектуванні типологія виконує не нормативну, а аналітичну функцію, допомагаючи студентам усвідомити закономірності формування сакральних об'єктів і використовувати їх як інструмент проектного мислення.

Сучасні сакральні об'єкти характеризуються значною типологічною різноманітністю, зумовленою змінами культурного контексту, містобудівних умов і способів використання сакрального простору. Водночас у цьому різноманітті можна виокремити кілька узагальнених типологічних моделей, що відрізняються насамперед принципами просторової організації, композиційною логікою та роллю сакрального центру.

Однією з базових типологічних моделей є центрична просторово-композиційна структура, у якій сакральний центр чітко виражений і домінує в загальній композиції. Така модель формує зосереджений, інтровертний простір, орієнтований на внутрішнє переживання та спільне перебування. Просторова ієрархія вибудовується навколо центрального об'єму, який підкреслюється світлом, масштабом або вертикальним акцентом. У навчальному проектуванні ця модель дозволяє студентам працювати з поняттями центру, симетрії та внутрішньої рівноваги простору.

Іншою поширеною типологічною моделлю є поздовжньо-осьова організація сакрального простору, у якій ключову роль відіграє процесійний рух. Простір у такій моделі розгортається послідовно, формуючи чіткий напрямок руху та поступове наближення до сакрального центру. Світло, пропорції та масштаб підсилюють відчуття спрямованості, створюючи архітектурну драматургію. Для студентів ця модель є важливою з точки зору розуміння просторової послідовності та роботи з рухом людини в архітектурі.

У сучасній практиці все більшого поширення набувають комбіновані та трансформовані типологічні моделі, у яких поєднуються елементи центричної та осьової організації. Такі рішення дозволяють адаптувати сакральний простір до складних містобудівних умов або багатофункціональних програм. У навчальному проєктуванні робота з комбінованими моделями сприяє розвитку гнучкого мислення та здатності синтезувати різні просторові принципи в єдине цілісне рішення.

Окрему групу становлять малі сакральні об'єкти та каплички, у яких типологічні моделі набувають камерного характеру. У таких об'єктах особливого значення набувають пропорції, світлове рішення та матеріальність, адже саме вони формують відчуття сакральності за мінімальних просторових засобів. Для навчального проєктування ці об'єкти є надзвичайно цінними, оскільки дозволяють студентам працювати з базовими елементами сакральної архітектури без складних програмних обмежень.

Типологічні моделі сучасних сакральних об'єктів залежать також від характеру їх включення у ширший просторовий контекст. Сакральні простори можуть бути інтегровані в структуру житлових районів, громадських центрів або багатофункціональних комплексів, зберігаючи при цьому власну ідентичність. У таких випадках типологія формується не лише внутрішньою логікою простору, а й способом взаємодії з оточенням, що є особливо важливим для навчального аналізу (табл. 3).

У навчальному архітектурному проєктуванні типологічні моделі доцільно розглядати не як готові схеми для копіювання, а як аналітичні інструменти, що допомагають осмислити структуру сакрального простору. Важливо, щоб студенти сприймали типологію як результат цілісного формотворчого процесу, у якому простір, світло, пропорції, матеріал і тектоніка взаємодіють між собою.

Типологічні моделі сучасних сакральних об'єктів у навчальному проєктуванні виконують узагальнювальну та орієнтаційну функцію. Вони сприяють систематизації аналітичних спостережень, формуванню цілісного

бачення сакральної архітектури та підготовці студентів до практичного проєктування сакральних об'єктів різного масштабу й складності.

**Таблиця 3. Типологічні моделі сучасних сакральних об'єктів:
просторовий принцип – ознаки – застосування**

Типологічна модель	Роль сакрального центру	Світло	Пропорції / масштаб	Де доречно (контекст / програма)
1. Центрична 	Домінантний, чітко локалізований; організує весь простір	Переважає верхнє або концентроване; підкреслює центр	Симетричні, врівноважені; масштаб орієнтований на спільне перебування	Парафіяльні храми, меморіальні сакральні простори, камерні монастирські церкви
2. Поздовжньо-осьова 	Кульмінаційний, розташований у кінці процесійного шляху	Спрямоване, наростаюче вздовж осі; підсилює драматургію руху	Подовжені пропорції; масштаб вибудовується через послідовність просторів	Міські та загальноміські храми, сакральні простори з чітким ритуальним сценарієм
3. Комбінована 	Подвійна роль: центр як ядро і як етап просторового руху	Комбіноване: локальні акценти + спрямовані потоки	Варіативні; допускають асиметрію та адаптацію до контексту	Складні містобудівні умови, багатофункціональні сакральні комплекси
4. Мала сакральна форма (камерна) 	Не домінує формально; відчувається через пропорції й атмосферу	М'яке, розсіяне або точкове; формує зосередженість	Людиномірні; масштаб індивідуального переживання	Каплички, меморіальні об'єкти, сакральні акценти в громадському середовищі

III. ПРАКТИЧНІ ОРІЄНТИРИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЄКТУВАННІ

3.1. Проєктування малої сакральної форми (каплички) – як першого, найбільш концентрованого навчального завдання.

Проєктування малої сакральної форми, зокрема каплички, є одним із найдоцільніших і водночас найскладніших навчальних завдань у системі архітектурної освіти. Незважаючи на невеликий масштаб, капличка концентрує в собі всі ключові ознаки сакральної архітектури та вимагає від студента особливої уважності до простору, пропорцій, світла, матеріалу й символічного змісту. Саме тому робота з малою сакральною формою є ефективним інструментом формування архітектурного мислення на ранніх етапах навчання.

На відміну від великого храму, капличка не має складної функціональної програми та розгалуженої просторової структури. Це дозволяє зосередити увагу на сутнісних аспектах сакрального простору – створенні атмосфери зосередження, та внутрішнього налаштування. У навчальному проєктуванні капличка постає як архітектурний мінімум, у якому кожне рішення є принципово важливим і не може бути випадковим або суто декоративним.

Ключовим завданням проєктування каплички є формування цілісної просторової ідеї. Студент має чітко усвідомити характер сакрального простору, який він прагне створити: камерний і зосереджений, відкритий і контемпліативний, інтровертний або тісно пов'язаний із ландшафтом. Саме ця ідея визначає всі подальші проєктні рішення – від планувальної організації до вибору матеріалів і світлового сценарію.

Просторово-композиційне рішення каплички звичайно є лаконічним, проте потребує чіткої внутрішньої логіки. Навіть у мінімальному об'ємі важливо закласти ієрархію простору, визначити сакральний центр і спосіб його акцентування. Це може досягатися через пропорції об'єму, орієнтацію входу, напрямок світла або просторову паузу, що готує людину до входу в основний простір.

Особливу роль у проектуванні малої сакральної форми відіграє світло. За відсутності масштабних архітектурних засобів саме світло часто стає головним формотворчим і смислотворчим чинником. Напрямок, інтенсивність і характер освітлення визначають сприйняття простору, його емоційний настрій та ступінь сакральності. У навчальному проектуванні важливо, щоб світлове рішення було осмисленим елементом архітектурної композиції, а не лише технічним засобом освітлення.

Пропорції та масштаб каплички повинні бути ретельно вивірені щодо людського тіла. Невеликий об'єм не зменшує значущості простору; навпаки, саме точність пропорцій дозволяє створити відчуття гідності, зосередженості та внутрішньої рівноваги. Робота з пропорціями каплички в навчальному процесі сприяє розвитку відчуття міри та відповідальності за кожен просторовий жест.

Матеріал і тектоніка в проектуванні каплички набувають особливого значення, оскільки архітектурний образ формується обмеженою кількістю засобів. Вибір матеріалу має відповідати просторовій ідеї та характеру сакрального простору, підкреслюючи його камерність або відкритість. Чітка тектонічна логіка надає архітектурі внутрішньої переконливості та дозволяє уникнути формальності.

Важливим аспектом є також зв'язок каплички з контекстом. Мала сакральна форма може бути інтегрована в природне середовище, міський простір або ландшафтну структуру, формуючи місце зосередження в повсякденному середовищі. У навчальному проектуванні це дозволяє студентам усвідомити сакральний простір як точку духовної присутності в житті спільноти.

Проектування каплички в навчальному процесі не передбачає копіювання історичних зразків або стилістичних схем. Натомість воно спрямоване на осмислення принципів сакральної архітектури та їх застосування в сучасному просторовому контексті. Такий підхід формує

здатність мислити архітектуру як процес створення осмисленого простору, а не як формальне конструювання об'єму (табл. 4).

Таблиця 4. Алгоритм проєктування каплички (7 кроків)

Крок	Питання до себе	Очікуваний результат
1. Контекст і місце	Де виникає капличка і для кого вона?	Ситуаційна схема, аналіз місця
2. Просторова ідея	Який характер сакрального простору я створюю?	Концептуальний ескіз / діаграма
3. Сакральний центр	Де і як зосереджується сакральний сенс?	Схема центру, фокусу, осі
4. Поріг і перехід	Як людина входить у сакральний простір?	Схема входу, перехідної зони
5. Світло	Як світло формує атмосферу і сенс?	Світлова схема / розріз
6. Матеріал і тектоніка	Чим і як “збудований” простір?	Матеріальний колаж / вузол
7. Перевірка цілісності	Чи працює простір як єдине ціле?	Узагальнюючий макет / схема

Проєктування малої сакральної форми є важливим етапом навчального архітектурного проєктування, що поєднує концептуальні, аналітичні та практичні аспекти сакральної архітектури. Робота з капличкою сприяє формуванню цілісного професійного мислення, уважності до нематеріальних чинників архітектури та відповідального ставлення до створення простору, який впливає на людину на глибокому особистісному рівні.

3.2. Інтеграція сакрального об'єкта в структуру поселення та житлових утворень.

Інтеграція сакрального об'єкта в структуру поселення або житлових утворень є одним із найскладніших і водночас найвідповідальніших завдань у навчальному архітектурному проєктуванні. На цьому рівні сакральна

архітектура перестає бути ізольованим об'єктом і набуває містобудівного значення, впливаючи на просторову організацію, ідентичність і соціальну взаємодію спільноти. Для студента-архітектора це означає необхідність мислити сакральний простір у ширшому контексті – як елемент середовища, що формує не лише духовний, а й громадський вимір життя.

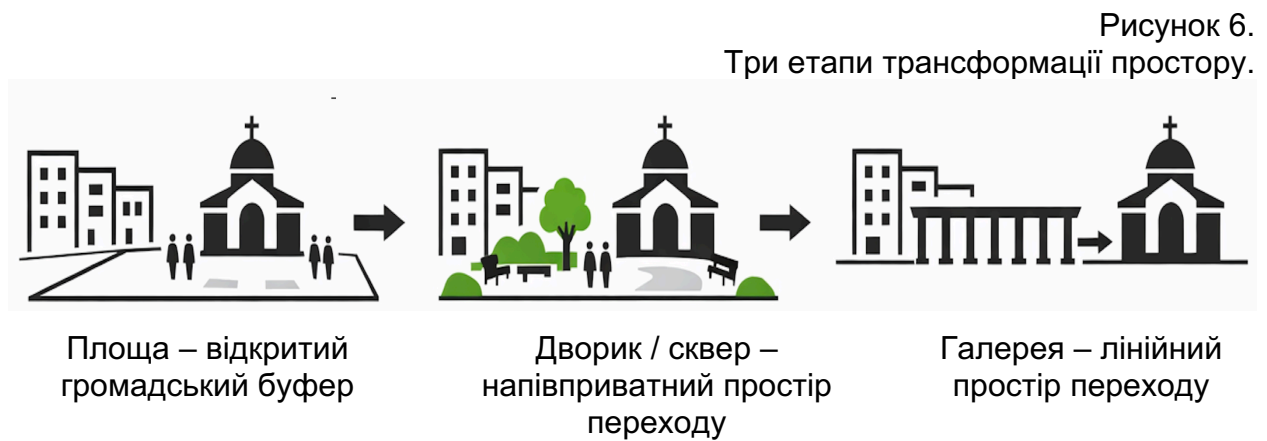
У структурі поселення сакральний об'єкт традиційно виконує роль смислового та просторового орієнтира. Його розташування, орієнтація та взаємодія з навколишньою забудовою впливають на формування громадських просторів, маршрутів руху та зон зосередження. Водночас у навчальному проектуванні важливо усвідомлювати, що сакральний об'єкт не обов'язково має бути домінантою у фізичному сенсі; його значущість може проявлятися через композиційні зв'язки, візуальні осі, систему підходів або організацію відкритих просторів перед входом.

Особливу роль у процесі інтеграції відіграє передхрамовий простір, який виступає проміжною ланкою між світським і сакральним середовищем. Площі, дворики, сквери або галереї створюють просторову паузу, що готує людину до переходу в сакральний простір. У навчальному проектуванні такі простори мають розглядатися як невід'ємна частина сакрального ансамблю, а не як другорядні або залишкові території. Основні типи передхрамового простору як буферної зони подано на рисунку 6.

Інтеграція сакрального об'єкта в житлову структуру потребує особливої делікатності. У сучасних житлових районах сакральний простір часто співіснує з повсякденними функціями, зберігаючи при цьому власну атмосферу зосередження. Для архітектора важливо знайти баланс між відкритістю сакрального простору для громади та необхідною мірою відокремленості, що забезпечує його духовний характер. У навчальному проектуванні це завдання сприяє усвідомленню ролі просторових меж, переходів і зонування.

Масштаб сакрального об'єкта в структурі поселення має відповідати характеру оточення та типу житлової забудови. Надмірне збільшення

масштабу може призвести до дисгармонії середовища, тоді як надто камерне рішення ризикує втратити просторову виразність. Робота з масштабом у навчальному процесі дозволяє студентам зрозуміти, як пропорції сакрального об'єкта впливають на сприйняття всієї містобудівної структури.

Важливим аспектом інтеграції є взаємодія сакрального об'єкта з маршрутами руху. Пішохідні підходи, візуальні перспективи та зв'язки з громадськими просторами формують сценарії сприйняття сакральної архітектури в повсякденному житті. У навчальному проектуванні доцільно аналізувати, як сакральний об'єкт поступово з'являється в полі зору людини, як вибудовується шлях до нього та як змінюється просторове відчуття в процесі руху.

Інтеграція сакрального простору в структуру поселення тісно пов'язана з питаннями контексту та локальної ідентичності. Архітектурне рішення має враховувати характер місця, історичні нашарування, ландшафтні особливості та соціальні потреби громади. У навчальному проектуванні це сприяє розвитку здатності аналізувати середовище та формувати рішення, що є доречними й переконливими в конкретному контексті.

У рамках містобудівних або комплексних навчальних проєктів сакральний об'єкт може розглядатися як складова більшої просторової системи – житлового району, громадського центру або культурного ансамблю. У таких випадках важливо зберігати автономність сакрального простору, водночас забезпечуючи його логічну інтеграцію в загальну

структуру. Для студентів це є цінним досвідом роботи з багаторівневою просторовою організацією.

Інтеграція сакрального об'єкта в структуру поселення та житлових утворень у навчальному проектуванні формує у студентів комплексне розуміння ролі сакральної архітектури в середовищі. Вона навчає мислити сакральний простір як частину живої містобудівної тканини, здатної впливати на просторову ідентичність, соціальні взаємодії та духовний досвід громади.

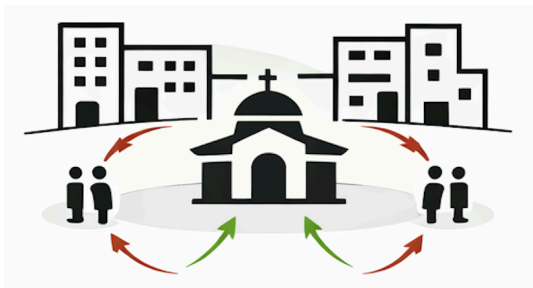
3.3. Сакральний об'єкт у складі багатофункціонального комплексу.

Проектування сакрального об'єкта у складі багатофункціонального комплексу належить до найбільш складних завдань навчального архітектурного проектування, оскільки передбачає поєднання різних функціональних, просторових і смислових рівнів в єдиній архітектурній системі. У такому контексті сакральна архітектура перестає бути ізольованим або самодостатнім об'єктом і вступає у взаємодію з освітніми, культурними, соціальними, меморіальними чи реабілітаційними функціями. Для студента-архітектора це означає необхідність мислити сакральний простір як особливу складову цілісного ансамблю, що має власну внутрішню логіку й водночас підпорядковується загальній структурі комплексу.

Ключовим питанням у такому проектуванні є ***ієрархія просторів***. Сакральний простір має зберігати духовну зосередженість і смислову автономність, залишаючись інтегрованим у загальну композицію. Це досягається завдяки чіткому зонуванню, системі просторових переходів, зміні масштабів, світлових режимів і характеру матеріальності. У навчальному проектуванні важливо усвідомлювати сакральний простір як смислове ядро або вершину комплексу – навіть у тих випадках, коли він не є найбільшим або домінантним за площею елементом.

Просторова автономія сакрального об'єкта не передбачає повної ізоляції. Йдеться про створення умов для зосередженого перебування, відокремленого від повсякденних процесів комплексу. Таку автономію можуть забезпечувати окремі входи, внутрішні дворики, галереї, зміщення основного об'єму або система перехідних просторів. Аналіз цих прийомів у навчальному процесі допомагає студентам зрозуміти, як архітектура формує різні рівні спокою, інтенсивності та психологічного налаштування в межах одного об'єкта. Різні принципи просторової автономії та інтеграції сакрального об'єкта у складі багатофункціонального комплексу подано у вигляді схем-піктограм (рис. 7), що ілюструють можливі сценарії розміщення храму та організації доступу до нього.

Рисунок 7.
Варіанти просторової ієрархії, автономії та інтеграції сакрального об'єкта у складі багатофункціонального комплексу

Сакральний об'єкт у центрі багатофункціонального комплексу; входи на територію комплексу диференційовані

Сакральний об'єкт у сквері на території комплексу

Автономність сакрального об'єкта забезпечується системою галерей і переходів багатофункціонального комплексу

Сакральний об'єкт недалеко від багатофункціонального комплексу

У складі багатофункціонального комплексу сакральний об'єкт часто виконує роль *змістового орієнтира* або простору внутрішньої рівноваги. У культурних, освітніх, меморіальних чи соціально спрямованих комплексах

він може слугувати місцем зосередження, рефлексії та духовної підтримки. У навчальному проектуванні важливо враховувати не лише функціональні зв'язки між елементами комплексу, а й психологічний та емоційний вплив сакрального простору на користувачів.

Особливої уваги потребує організація маршрутів руху. Потоки відвідувачів, мешканців, студентів або персоналу мають бути спроектовані таким чином, щоб не порушувати зосереджений характер сакрального простору. У навчальних проектах доцільно аналізувати сценарії руху, часові ритми використання різних функцій і можливі точки перетину, уникаючи конфліктів між сакральним і повсякденним.

Масштаб і образ сакрального об'єкта в складі комплексу повинні відповідати загальній архітектурній мові ансамблю, зберігаючи при цьому власну ідентичність. Це вимагає точного відчуття пропорцій, матеріальності та тектоніки. У навчальному проектуванні такі завдання сприяють розвитку здатності до архітектурного синтезу та відповідального ставлення до формування складних об'єктів.

Окремого значення набуває *етичний вимір* проектування сакрального простору в складі багатофункціональних комплексів, зокрема навчальних, медичних або реабілітаційних. У таких середовищах сакральний простір виконує роль місця внутрішнього зцілення, підтримки або переосмислення, що підсилює гуманістичну відповідальність архітектора (табл. 4).

У дипломному проектуванні сакральний об'єкт у складі комплексу стає показником професійної зрілості студента. Тут поєднуються концептуальне бачення, аналітичні інструменти та практичні навички, сформовані на попередніх етапах навчання. Такий досвід дозволяє сприймати архітектуру як багатовимірний процес, у якому форма, простір і зміст перебувають у постійній взаємодії.

Проектування сакрального об'єкта у складі багатофункціонального комплексу в навчальному архітектурному проектуванні є важливим етапом формування професійної компетентності майбутнього архітектора. Воно

навчає працювати з ієрархією, автономією та взаємодією функцій, зберігаючи гідність і цілісність сакрального простору як носія духовного й культурного змісту.

Таблиця 4. **Принципи включення сакрального об'єкта в багатofункціональний комплекс**

Принцип	Просторові інструменти	Проектне запитання студенту
Ієрархія	домінанта, центр, акцент світлом, композиційна вісь	Що в комплексі є смисловим ядром?
Автономія	буферні зони, окремий вхід, дворик, галерея	Де починається тиша?
Інтеграція	маршрути, сценарії руху, візуальні зв'язки	Як людина доходить до сакрального простору?
Масштаб	пропорції, співвідношення з оточенням	Чи не "кричить" храм у середовищі?
Етика	дистанція, час, сценарії використання	Чи не порушує простір внутрішню зосередженість?

3.4. Типові помилки та методичні застереження у навчальному проектуванні сакральних об'єктів

Навчальне проектування сакральних об'єктів, з огляду на його концептуальну й духовну складність, нерідко супроводжується помилками, що виникають не стільки через брак технічних знань, скільки через недостатнє усвідомлення специфіки сакрального простору. Виявлення та осмислення таких помилок є важливим етапом професійного становлення студента-архітектора і сприяє формуванню відповідального ставлення до сакральної тематики.

Однією з найпоширеніших помилок є **формалізація сакральної архітектури**, коли проєкт зводиться до зовнішніх ознак або стилістичних цитат без глибшого просторового й смислового обґрунтування. У таких випадках сакральний об'єкт може виглядати впізнаваним за формою, проте

не створює атмосфери зосередження та духовної присутності. Методичним застереженням у цьому контексті є необхідність починати проектування не з образу фасаду, а з формування просторової ідеї та внутрішньої логіки сакрального простору.

Іншою типовою проблемою є **надмірна декоративність або символічне перевантаження**. Використання великої кількості знаків, образів чи декоративних елементів нерідко підмінює роботу з простором, світлом і пропорціями. У навчальному проектуванні важливо усвідомлювати, що символ у сакральній архітектурі має передусім просторовий характер і проявляється через архітектоніку, а не через пряме іконографічне цитування.

Поширеною помилкою є також **порушення просторової ієрархії**, коли всі зони сакрального об'єкта отримують однаковий масштаб, освітлення або композиційну значущість. Це ускладнює сприйняття простору та позбавляє його внутрішнього ритму. Методичне застереження полягає в необхідності чіткого розмежування сакрального центру, перехідних зон і допоміжних просторів, що забезпечує логічну й емоційну послідовність сприйняття.

У роботі студентів часто зустрічається **ігнорування контексту**, коли сакральний об'єкт проектується без урахування масштабів оточення, ландшафту або містобудівної ситуації. Такий підхід призводить до ізольованості або дисгармонії сакрального простору в середовищі. Методичним орієнтиром у цьому випадку є необхідність розглядати сакральний об'єкт як частину просторової структури поселення чи комплексу, здатну до активного діалогу з оточенням.

Окремої уваги потребує **неусвідомлене використання матеріалів і конструктивних рішень**. Вибір матеріалу без зв'язку з просторовою ідеєю або духовним характером об'єкта може послабити архітектурний образ і створити відчуття випадковості. У навчальному процесі важливо підкреслювати, що матеріал і тектоніка є носіями смислу й мають підтримувати загальну архітектонічну цілісність сакрального простору.

Ще одним методичним застереженням є *перенесення світських проєктних прийомів у сакральний простір без їх адаптації*. Хоча сучасна сакральна архітектура активно використовує актуальні архітектурні засоби, їх застосування потребує особливої чутливості до атмосфери тиші, зосередження та духовного виміру. У навчальному проєктуванні доцільно критично переосмислювати знайомі прийоми, перевіряючи їх відповідність сакральному контексту.

У підсумку, аналіз типових помилок і формулювання методичних застережень допомагають студентам уникнути поверхневого підходу до сакральної архітектури та сприяють розвитку уважного й відповідального проєктного мислення. Усвідомлення цих аспектів є важливою передумовою формування архітектора, здатного працювати з сакральним простором як з особливим культурним і духовним середовищем.

Типові помилки навчального проєктування сакральних об'єктів та відповідні методичні застереження можуть бути систематизовані у вигляді узагальнювальної таблиці (табл. 5).

Таблиця 5. Типові помилки навчального проєктування сакральних об'єктів та методичні застереження

Типова помилка	Методичне застереження
Формалізація образу	Починати з просторової ідеї
Символічне перевантаження	Працювати з архітектонікою
Відсутність ієрархії	Формувати сакральний центр
Ігнорування контексту	Проєктувати у діалозі з місцем
Випадкові матеріали	Узгоджувати матеріал і зміст
Некритичне запозичення прийомів	Адаптувати до сакральної тиші

IV. ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Мета семінарського заняття. Сформувати у студентів цілісне уявлення про сакральну архітектуру як просторово-духовний феномен; розвинути здатність аналізувати сакральний простір через взаємодію композиції, світла, пропорцій, матеріалу та контексту; підготувати студентів до усвідомленого виконання навчальних проєктних завдань, пов'язаних із сакральною тематикою.

Навчальні завдання семінару:

- актуалізувати поняття сакрального простору в архітектурі;
- поглибити розуміння ролі архітектури у формуванні духовного досвіду людини;
- сформувати навички аналітичного читання сакрального простору;
- стимулювати дискусію та рефлексію перед початком проєктної роботи.

Орієнтовна структура семінару.

1. Вступне слово викладача (коротка постановка теми та проблематики).

- Сакральна архітектура в системі архітектурної культури.
- Чому сакральний простір потребує особливого підходу в навчальному проєктуванні.
- Семінар як простір осмислення перед проєктуванням.

2. Обговорення ключових понять (у формі керованої дискусії).

Пропоновані питання:

- Що відрізняє сакральний простір від інших типів архітектурних просторів?
- У чому полягає подієвий характер сакрального простору?
- Яку роль відіграють тиша, зосередження та ритм у сакральній архітектурі?
- Чи може сучасна архітектура бути сакральною без використання історичних форм?

3. Аналітичний блок (робота з прикладами, схемами або зображеннями).

Орієнтовні напрями аналізу:

- просторово-композиційна організація сакрального об'єкта;
- роль світла у формуванні сакральної атмосфери;
- пропорції та масштаб як засоби впливу на сприйняття;
- матеріал і тектоніка як носії смислу;
- взаємодія сакрального об'єкта з контекстом.

Форма роботи:

- спільний аналіз 1–2 прикладів;
- короткі висловлювання студентів;
- уточнення та коментарі викладача.

4. Дискусійний блок (рефлексія та формування власної позиції).

Пропоновані питання для обговорення:

- Які архітектурні засоби є вирішальними для створення сакрального простору?
- Де проходить межа між символом і декорацією в сакральній архітектурі?
- Чи можливий сакральний простір у щільному міському середовищі?
- Якою є відповідальність архітектора при роботі з сакральною тематикою?

5. Підсумок семінару (узагальнення та перехід до проєктного завдання).

- Узагальнення ключових висновків семінару.
- Формулювання орієнтирів для подальшої проєктної роботи.
- Наголос на необхідності свідомого й відповідального підходу до сакральної архітектури.

(Семінарське заняття має рекомендаційний характер і може адаптуватися залежно від курсу, дисципліни та рівня підготовки студентів. Його доцільно проводити *до початку виконання навчального проєкту*, пов'язаного із сакральною тематикою, або на початковому етапі проєктування.)

V. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ.

1. ДБН В.2.2-9-99 Культурні будинки та споруди різних конфесій. Посібник з проектування.
2. ДБН В.2.2-9:2018 Громадські будинки та споруди. Основні положення.
3. ДБН В.2.2-16:2019. Культурно-видовищні та дозвілєві заклади.
4. ДБН В.1.1-7:2016 Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги.
5. Мірча Еліаде Священне і мирське. Київ : Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ». 2001. 116 с. URL: https://www.svit.in.ua/kny/Eliade_svia.pdf
6. Огієнко І. Українська церква. Нариси з історії української православної церкви. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 286 с.
7. о. Мелетій М. Соловій, ЧСВВ «Божественна літургія. Історія – розвиток – пояснення». РИМ. 1964. 440 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/20145/file.pdf>
8. Скорик Л. Архітектура, що вчить душу вгадувати істину. // Людина і світ. №4. 1996. С. 28 – 32. Передрук: Релігійно-інформаційна служба RISU 26.08.2010. URL: https://risu.ua/arhitektura-shcho-vchit-dushu-vgaduvati-istinu_n40122
9. Скорик Л. Філософські аспекти сучасної архітектурної творчості. // Збірник наукових праць «Українська академія мистецтва». Випуск 36. 2024. С. 91 – 104. URL: <https://journals.naoma.kyiv.ua/index.php/uam/issue/view/23/23>
10. Скрипін Р. «Лариса Скорик: Ми маємо дуже багато кічуватої архітектури», 4.07.2010. // Радіо Свобода <https://www.radiosvoboda.org/a/2090400.html>
11. Чепелик В. В. Бесіди про українську архітектуру. за заг. ред. А.О. Пучкова Київ: Фенікс, 2013. 224 с.
12. Храми України: Альбом фотографій. Уклад.: Л. В. Прибега. Київ: Мистецтво, 2000. 296 с.
13. Павлуцький Г. Г. Дерев'яні та муровані храми України. Харків: Видавець Олександр Савчук, 2017. 214 с.
14. Таранушенко С. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України.- К.: Будівельник. 1976. 336 с.
15. Юрченко П.Г. Дерев'яна архітектура України. Київ: «Будівельник», 1970. 192 с.
16. Логвин Г.Н. По Україні: Стародавні мистецькі пам'ятки. К.: Мистецтво. 1968. 462 с.
17. Асеев Ю. С. Архітектура Київської Русі. Київ: Будівельник, 1969. 194 с.
18. Криворучко Ю. І. Якій бути архітектурі української церкви після Томосу, 2019 рік. URL: <https://zbruc.eu/node/85965>
19. Івашко-Бадзюх Ю. «Секрети давніх майстрів» // Людина і світ. №7. 1996. С. 6-9 // RISU. 26.08.2010, 11:46 https://risu.ua/sekreti-davnih-maystriv_n40099

20. Проектування християнського храму : навч. посіб. / за ред. Г. М. Юрчишин. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ. 2015. С. 23–33.

URL :

http://kipdm.lnam.edu.ua/images/VYKLADACHY/DESIGN/Yurchyshyn_Halyna/Posibnyky/Navchaliynyj_Posibnyk_Proektuvannja_Hrystyjansiykogo_Hramu.pdf

21. Слепцов О. Архітектурне проектування і реконструкція православних храмів. Пдручник. Київ : А+С. 2014. 272 с.

Залучення наведених джерел і нормативних документів у навчальному процесі створює підґрунтя для формування професійного мислення архітектора, здатного відповідально працювати з сакральним простором у сучасному контексті.

ВИСНОВКИ

Про формування професійного мислення архітектора у роботі з сакральним простором

Запропоновані методичні рекомендації спрямовані на формування цілісного підходу до проектування сакральних об'єктів у навчальному архітектурному проектуванні, у якому сакральна архітектура осмислюється як просторово-духовний феномен, пов'язаний зі смислами, культурною пам'яттю та духовним досвідом спільноти.

У методичному викладі показано, що архітектонічна цілісність сакрального простору формується через взаємодію просторової композиції, світла, пропорцій, масштабу, матеріалу та тектоніки й визначає характер просторового, емоційного та духовного сприйняття архітектурного об'єкту.

Структура рекомендацій вибудована від концептуального осмислення сакральної архітектури до аналітичних інструментів і практичних орієнтирів навчального проектування. Проектування малої сакральної форми, інтеграція сакрального об'єкта в структуру поселення та робота з сакральним простором у складі багатофункціональних комплексів розглядаються як взаємопов'язані етапи формування професійного мислення майбутнього архітектора.

Аналіз типових помилок у навчальному проектуванні підкреслює необхідність усвідомленого та відповідального ставлення до сакральної тематики й застерігає від формалізації, декоративного перевантаження та ігнорування контексту. Запропоновані методичні застереження спрямовані на розвиток професійної чутливості до нематеріальних чинників архітектури.

Отже, робота з сакральним простором у навчальному архітектурному проектуванні має важливе педагогічне значення. Вона сприяє формуванню цілісного просторового мислення, здатності працювати з багаторівневими смислами та усвідомленню ролі архітектора як відповідального творця культурного й духовного середовища.

ДОДАТКИ

У додатках подано ілюстративні приклади сучасних сакральних об'єктів, що використовуються як навчально-аналітичний матеріал у процесі архітектурного проектування. Основну увагу зосереджено на православних і греко-католицьких храмах як традиційно домінуючих для українського сакрального простору та освітньої практики. Окремі приклади інших християнських конфесій подано як матеріал для порівняльного аналізу просторових, композиційних і світлотектонічних рішень.

Ілюстративні матеріали рекомендовано використовувати насамперед на початкових етапах навчального проектування – для аналітичного осмислення сучасних підходів до формування сакрального простору. У роботі з додатками доцільно зосереджувати увагу не на стилістичному наслідуванні, а на принципах організації об'єму, ієрархії просторових зон, світловій драматургії та взаємодії храму з контекстом. Порівняльний аналіз наведених прикладів сприяє формуванню цілісного професійного бачення сакральної архітектури та усвідомленому вибору архітектурних рішень у власних проєктних розробках.

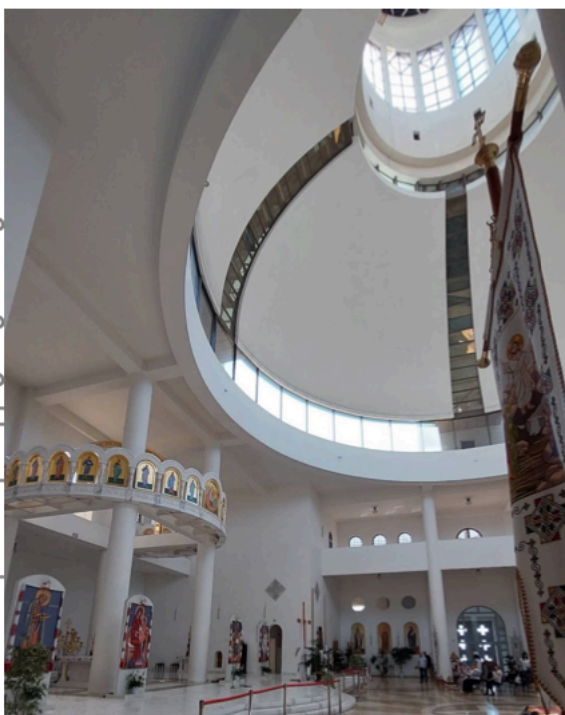
<https://maps.app.goo.gl/QLWPTwg6pazkQsaM6>

<https://maps.app.goo.gl/eDm6Uo162m8hbVp5A>

<https://maps.app.goo.gl/N9cckg1WuSonSe7fa8>

Патріарший Собор Воскресіння Христового УГКЦ. м. Київ
Арх. Микола Левчук
2002 - 2013 рр.

<https://maps.app.goo.gl/RmzArJVKeGq6YXCS7>

<https://maps.app.goo.gl/7ZSGTKC1DBZLCpko9>

Фото з приватного архіву автора проекту - арх., проф. Л. Скорик

Храм Святого Василя Великого УГКЦ. м. Київ
Арх. Лариса Скорик
1998 - 2002 рр.

<https://maps.app.goo.gl/edKNGmsoqQcwsGLV9>

Фото з приватного архіву автора проекту - арх., проф. Л. Скорик

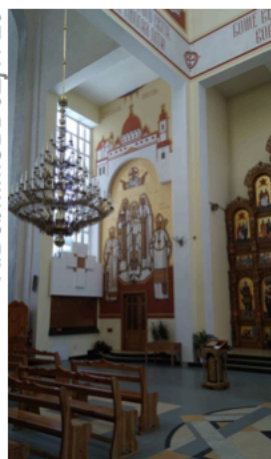

Храм святих рівноапостольних Кирила і Мефодія ПЦУ. м. Черкаси
Арх. Лариса Скорик
2003 рр.

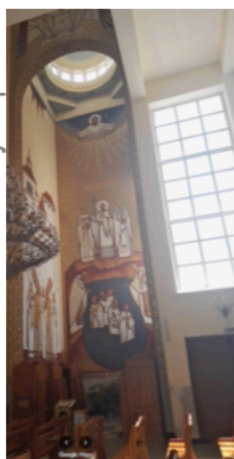
<https://maps.app.goo.gl/edKNGmsoqQcwsGLV9>

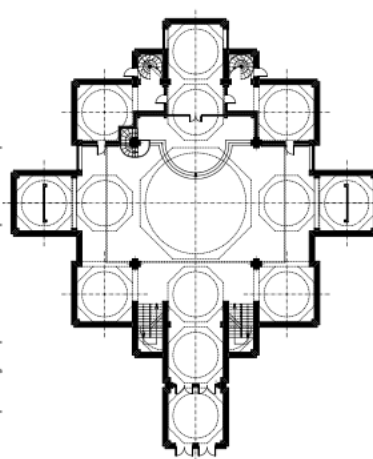
<https://maps.app.goo.gl/RfDsbMmUBD3ZjVF29>

<https://maps.app.goo.gl/e2aVC7UyflsqYTU6>

З архіву проєкт. матеріалів арх. Олійник Г.

Церква Всіх Святих Українського Народу УГКЦ. м. Львів
Арх. Лариса Скорик, 1997 -1999 рр.

<https://maps.app.goo.gl/FXQEupptReELChok7>

<https://maps.app.goo.gl/HzVyoDeUdyLDNRF66>

Церква Покрови Пресвятої Богородиці і св. Апостола Андрея Первозванного. м. Мюнхен. Німеччина.
нім.арх. Ервін Шляйх, худ. Святослав Гордснський. 1976 р.

Фото з приватного архіву автора проекту - арх., проф. Л. Скорик

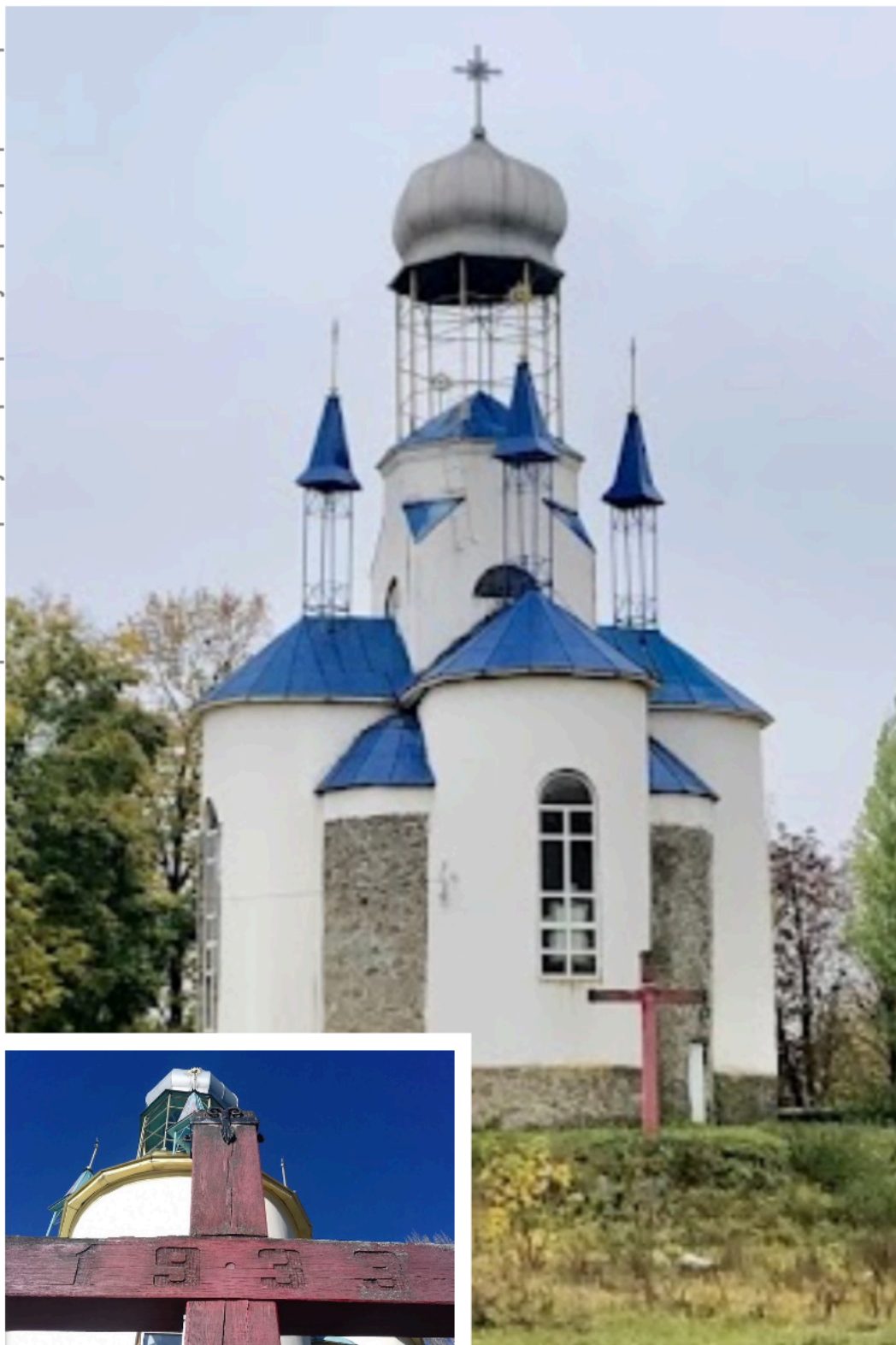
Фото з архіву автора проекту арх. Л. Скорик.

З архіву проект. матеріалів арх. Олійник Г.

Храм на честь Успіння Пресвятої Богородиці в с. Путрівка
Васильківського р-ну Київської обл.
Арх. Лариса Скорик. 2010 -2013 рр.

фото з приватного архіву автора проекту - арх., проф. Л. Скорик

Церква св. Миколая, присвячена пам'яті жертв Голодомору і Чорнобильської катастрофи у с. Світанок Переяславського р-ну Київської обл.
Арх. Лариса Скорик. 1997 - 1999 рр.

З архіву проектних матеріалів Давидова А.М.

Храм Святого Івана Предтечі
на вул.Данькевича в м.Києві

Фото з приватного архіву автора проекту - арх., проф. А. Давидова

Храм Святого Івана Предтечі ПЦУ. м. Київ
Арх. Анатолій Давидов. 2004 р.

<https://maps.app.goo.gl/3G1NEqKux5JT61uK6>

<https://maps.app.goo.gl/N1Y4E3quWm2cwptG7>

<https://maps.app.goo.gl/GENTcaFBfsqYJhTU7>

Церква Різдва Пресвятої Богородиці УГКЦ, м. Львів
Арх. Радослав Жук. 1995 - 2000 рр.

<https://maps.app.goo.gl/CJBpMijYHXY1DRcvA8>

<https://maps.app.goo.gl/gn982RtynxKsFckG8>

<https://maps.app.goo.gl/2kgyKEdRb1FaWqsV8>

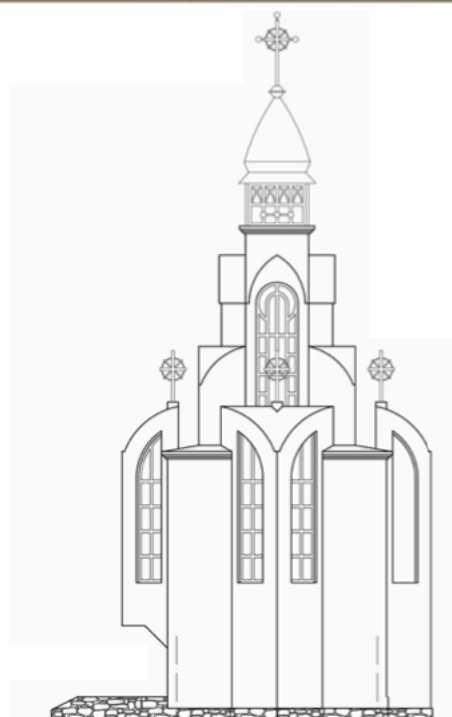
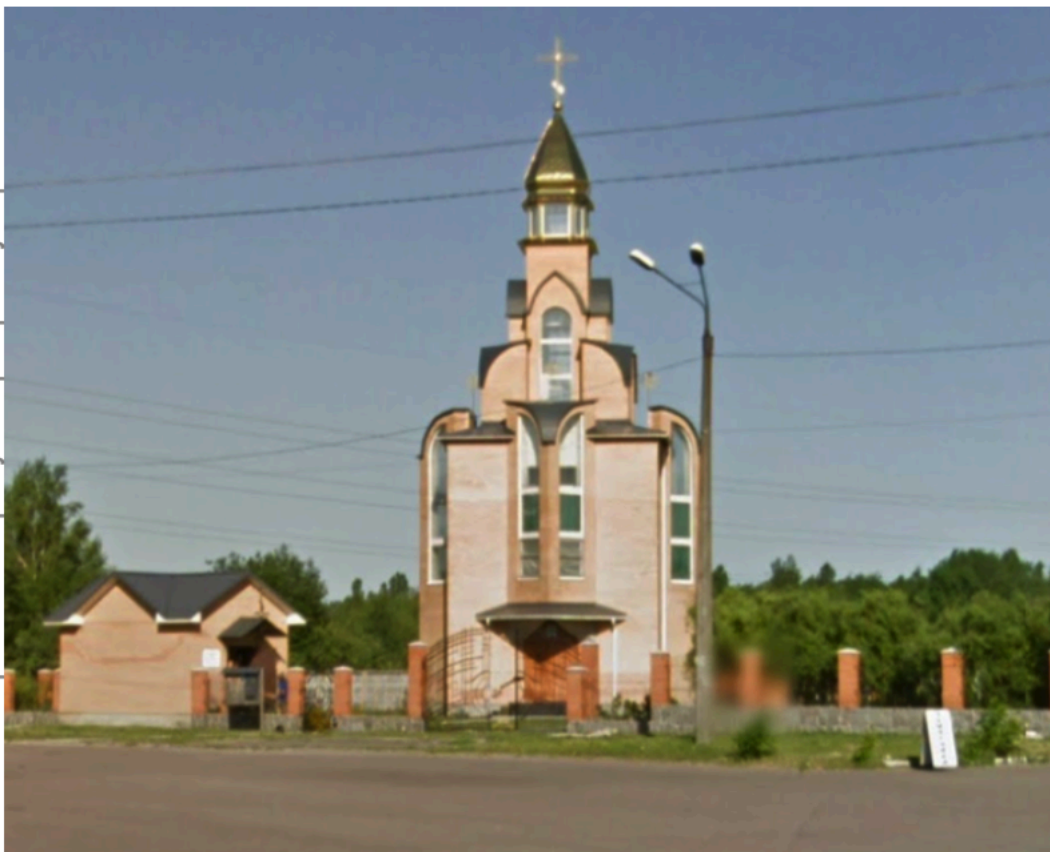
Церква на честь Андрія та Климентія Шептицьких. с. Прилбичі.
Львівська обл.
Арх. Олег Бндар. 1997 р.

<https://maps.app.goo.gl/2Zzv86MQbYpEMLfc8>

Церква Положення Пояса Пресвятої Богородиці. м. Львів.
Арх. Микола Обідняк. 1994 р.

Фото з приватного архіву автора проекту - арх. Г. Олійник

Церква св. Антонія і Феодосія печерських в с.Віта Поштова при вході до Південного кладовища м. Києва.
Арх. Ганна Олійник. 2010 р.

<https://maps.app.goo.gl/D7zkTvaUyP2jEEEn5A>

<https://maps.app.goo.gl/2zKAFrH9NAzs9jJB9>

Церква Святого Апостола Петра УГКЦ. м. Тернопіль.
Арх. Сергій Гора. 1998 - 2002 рр.

<https://map.ugcc.ua/view/1762-tserkva-svyatogo-yosyfa-m-vinnipeg-kanada>

<https://www.stjosephukrwinipeg.ca>

Церква святого Йосифа. м. Вінніпег. Канада.
Арх. Радослав Жук. 1963 р.

[https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Всiх_Святих_\(Гамбург\)#/media/Файл:Allerheiligenkirche_01.jpg](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Всiх_Святих_(Гамбург)#/media/Файл:Allerheiligenkirche_01.jpg)

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=997613259145003&set=a.437699988469669>

Церква Всiх Святих. м. Гамбург. Нiмеччина.
Арх. Karlheinz Bargholz. 1970 - 1980 рр.

<https://maps.app.goo.gl/jekhyJFDckFfjCs7A>

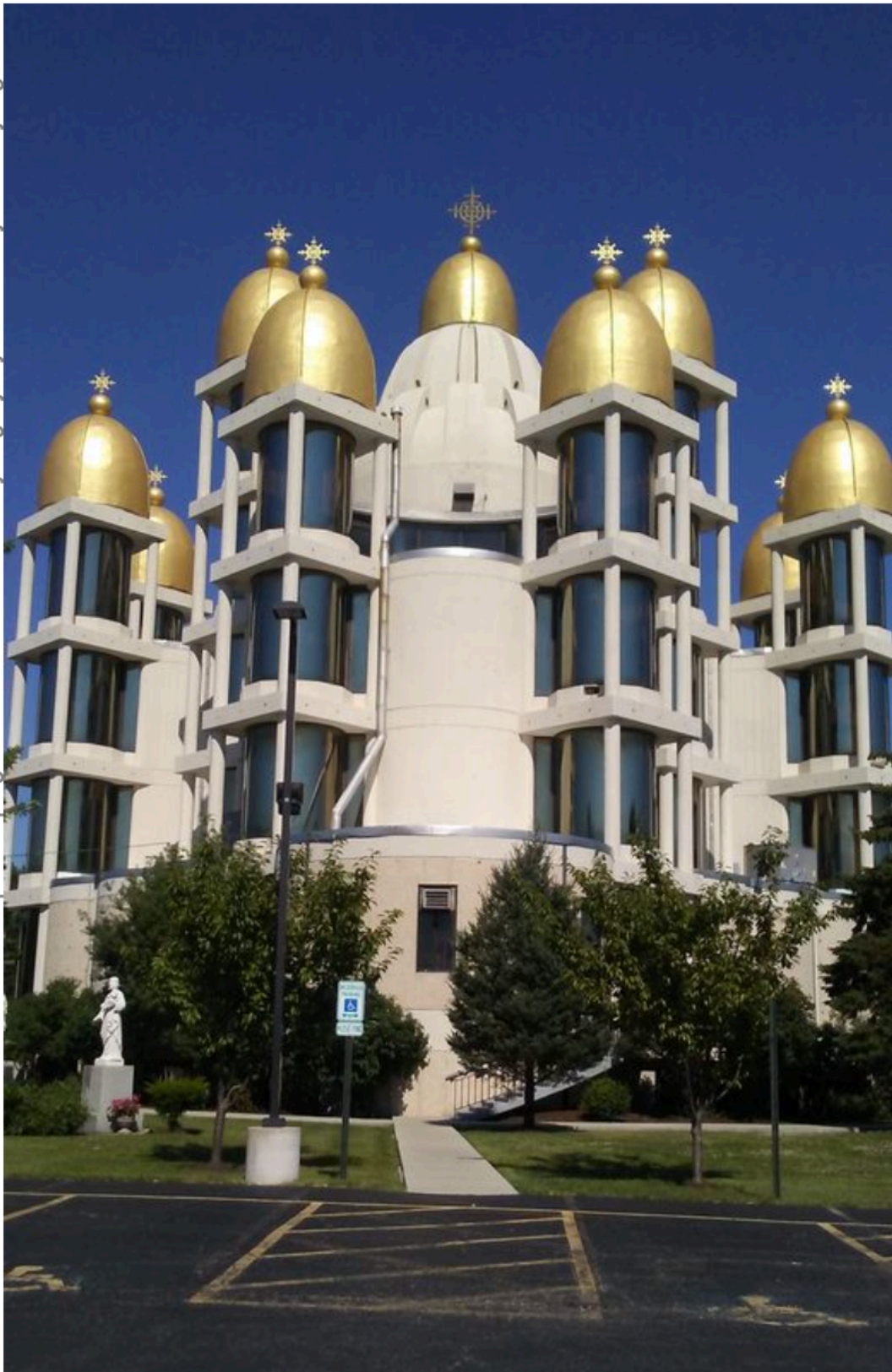

<https://maps.app.goo.gl/TGJkLPPMdmTQkeT29>

Церква Пресвятої Євхаристії. м. Торонто. Канада.
Арх. Радослав Жук. 1967 р.

<https://map.ugcc.ua/view/984-tserkva-svyatogo-yosyfa-obruchnyka-m-chykyago-ssha>

Церква святого Йосифа Обручника УГКЦ. м. Чикаго. США.
Арх. Зенон Мазуркевич. 1976 - 1983 рр.

<https://maps.app.goo.gl/kcGQR4hd8eUr8Z2f9>

<https://maps.app.goo.gl/ihbkBATfeFGY7CFg7>

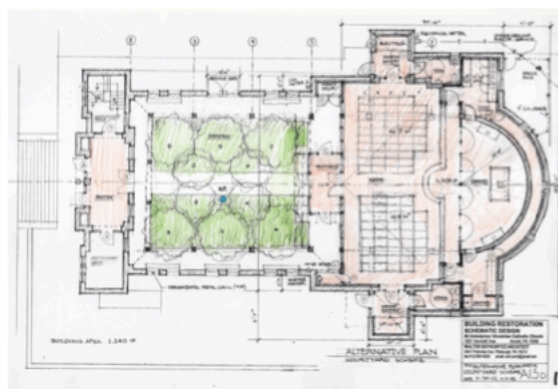

<https://maps.app.goo.gl/FJMa3qYsb6G74Lhv5>

Спасо-Преображенський собор. м. Київ.
Арх. Вадим Жежерін. 2005 - 2007 рр.

<https://maps.app.goo.gl/tLjvzNDdo8MZDpiUA>

Проектні матеріали (ескізи) з приватних архівів авторів поекту реконструкції

St Vladimir Ukrainian Catholic Church Rectory / Церква св. Володимира (реконструкції після пожежі) УРКЦ. 1601 Kenneth Ave, Arnold, PA 15068, Сполучені Штати
Арх., проф. Володимир Р. Бойкович, арх. Ганна Олійник. 2022 - 2025 рр.

<https://maps.app.goo.gl/imN97AwwVC3zXByn7>

<https://maps.app.goo.gl/VSigwgPjSJRxvT5q8>

Церква Андрія Первозванного. м. Сідней. Австралія.
Споруджено за проектом австрал. фірми Кевин Кертин, враховуючи
пропозиції укр. дорадників, у модернізованому східному стилі. 1950-і рр.

<https://maps.app.goo.gl/VSigwgPjSJRxvT5g8>

<https://maps.app.goo.gl/p3tQ6bMwR2Tx6mgK6>

Костел неустанної помочі найсвятішої Марії панни. м. Львів.
Арх. Олександр Матвіїв. 1998 р.

<https://www.domusweb.it/en/architecture/2018/02/14/lvaro-siza-designs-a-sacred-space-in-france.html>

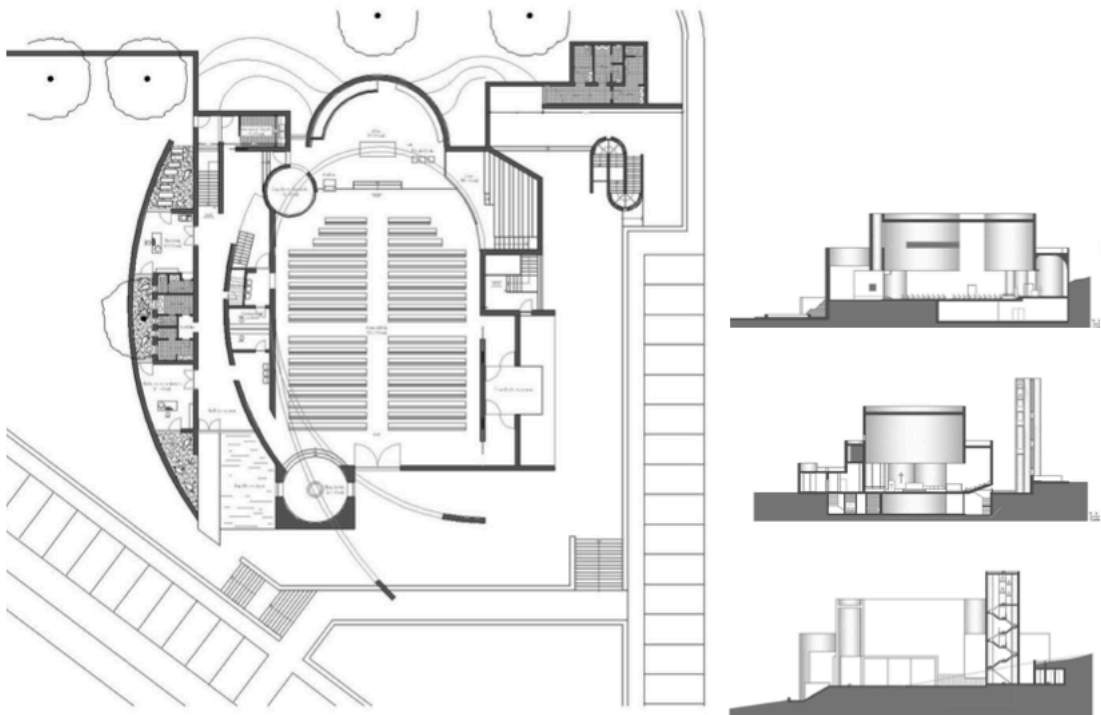
<https://www.domusweb.it/en/architecture/2018/02/14/lvaro-siza-designs-a-sacred-space-in-france.html>

Церква Сен-Жак-де-ла-Ланд. Франція.
Арх. Álvaro Siza Vieira. 2018 р.

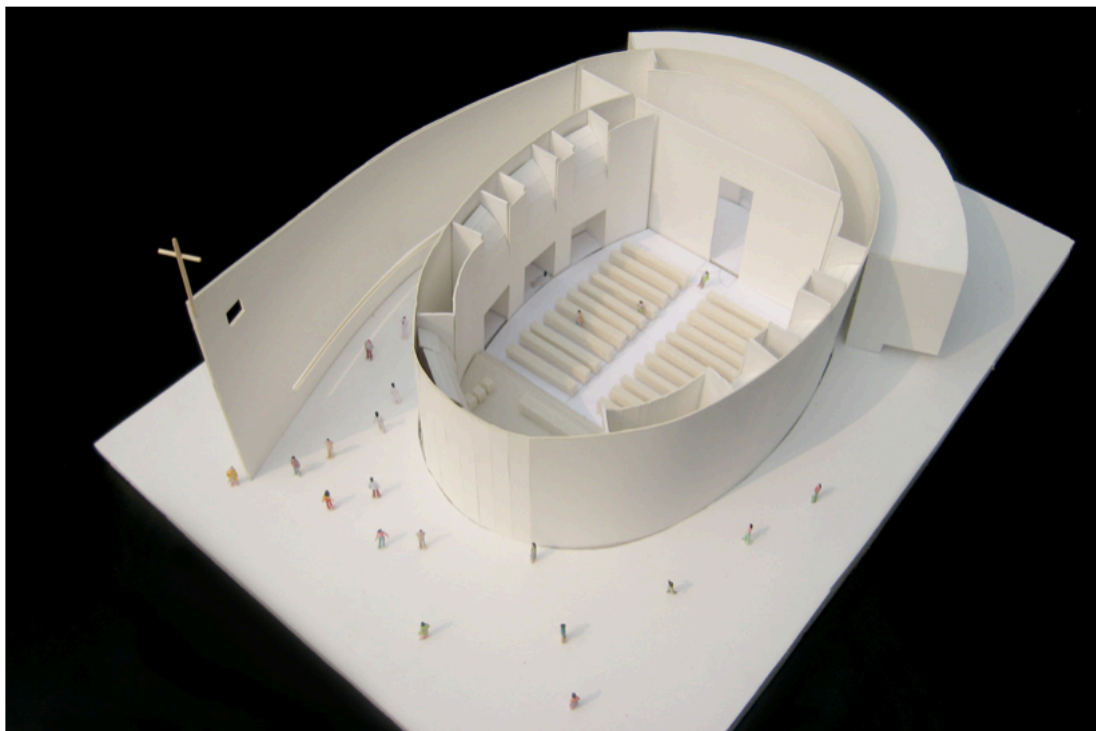

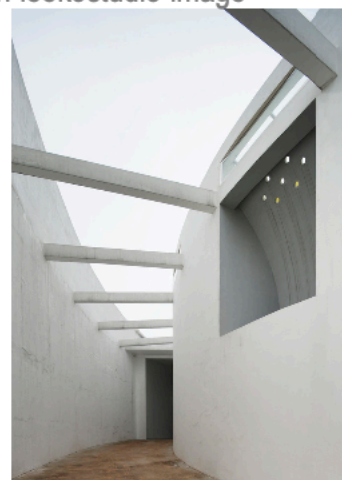
https://www.archdaily.cl/cl/925024/iglesia-lagares-fcc-arquitectura?utm_source=offices&utm_medium=email&utm_campaign=just-published

Церква Лагарес. Португалія
Арх. Матеус Перейра. 2019 р.

<https://www.archdaily.cl/cl/624585/iglesia-catolica-en-qichun-leekostudio/53c9455ec07a80492d00020c-qichun-catholic-church-leekostudio-image>

Церква Лагарес. Португалія
Арх. Матеус Перейра. 2019 р.

https://www.archdaily.cl/cl/980202/santuario-senor-de-tula-dellekamp-schleich-plus-agenda-agencia-de-arquitectura?ad_medium=widget&ad_name=category-churches-article-show

Святелище Господа Тульського. Мексика.
Арх-ри. AGENdA Architecture Agency + , Dellekamp Schleich. 2017 р.